

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ
ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»**

Факас І.Б., Козуб І.Г., Возняковська К.А., Біленець Д.А.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

для другого (магістерського) рівня вищої освіти,
галузі знань 08 «Право», спеціальність 081 «Право»

**Чернівці
2024**

УДК 347.9

Рекомендовано до друку

Навчально-методичною радою Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія»

Протокол № 2 від 02.09.2024.

Рецензенти:

1. **Татулич І.Ю.**, к.ю.н., доц. доцент кафедри процесуального права Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича

2. **Веселий В.С.**, помічник судді Чернівецького окружного адміністративного суду, док.філ. з галузі знань 08 – Право

Факас І.Б., Козуб І.Г., Возняковська К.А., Біленець Д. А., Актуальні проблеми цивільного судочинства: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня; галузь знань - 08 «Право», спеціальність - 081 «Право» / Факас І.Б., Козуб І.Г., Возняковська К.А., Біленець Д. А. Чернівці, 2024. 83 с.

Навчально-методичний посібник розроблений відповідно до робочої програми навчальної дисципліни «Актуальні проблеми цивільного судочинства», яка є обов'язковою складовою освітньо-професійної програми «Право» другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право».

© Чернівецький навчально-науковий юридичний інститут
Національного університету «Одеська юридична академія»,
2024

© .Факас І.Б., Козуб І.Г., Возняковська К.А., Біленець Д. А.,

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальна дисципліна «Актуальні проблеми цивільного судочинства» призначена для студентів, що навчаються за освітнім рівнем «магістр».

Дисципліна «Актуальні проблеми цивільного судочинства» відноситься до циклу професійної та практичної підготовки навчального плану підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» Освітньо-професійна програма підготовки здобувачів вищої освіти ступеня магістр в Чернівецькому навчально-науковому юридичному інституті Національного університету «Одеська юридична академія» у галузі знань 08 «Право», за спеціальністю 081 «Право».

Дисципліна «Актуальні проблеми цивільного судочинства» спрямована на формування у майбутніх фахівців знання щодо особливостей цивільного процесу, проблемних питань теорії цивільного процесуального права та практичних аспектів захисту прав у порядку цивільного судочинства. Її вивчення сприяє набуттю майбутніми фахівцями знань щодо сутності та специфіки правових явищ й процесів, що відбуваються у сфері правового регулювання цивільних процесуальних відносин, засвоєння здобувачами комплексу загальнотеоретичних знань з питань цивільного процесу та проблемних аспектів, що мають місце під час розгляду судами справ у порядку цивільного судочинства.

Об'єктом є правові відносини, що виникають у сфері правового регулювання цивільно-процесуальних відносин, а також особливості юрисдикції та підсудності окремих категорій цивільних справ, процесуальні особливості судового розгляду різних категорій цивільних справ та судових рішень у цивільних справах цих категорій.

Предметом навчальної дисципліни є основні наукові погляди, які обґрунтовують юридичну природу того чи іншого цивільного процесуального поняття, а також основні проблеми, що виникають у цивільному процесі в сучасних умовах

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета - закріплення здобувачами вищої освіти професійних умінь та навичок магістра права, розширення теоретичних знань студентів щодо цивільного судочинства та формування практичних навичок щодо їх застосування в реальних ситуаціях, поглиблення знань щодо законодавчих змін та реформ, які відбуваються в цивільному процесі, з метою вирішення складних правових питань, що стосуються цивільного процесу.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Актуальні проблеми цивільного судочинства» є глибоке розуміння сучасного стану цивільного судочинства в Україні, його проблемних аспектів та перспектив розвитку

Згідно з вимогами освітньої програми студенти повинні:

ЗНАТИ:

– основні проблеми, що виникають у цивільному процесі в сучасних умовах;

- основні наукові погляди, які обґрунтовують юридичну природу того чи іншого цивільно-процесуального поняття;
- особливості правового статусу суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин;
- особливості юрисдикції та підсудності окремих категорій цивільних справ;
- процесуальні особливості судового розгляду різних категорій цивільних справ.
- процесуальні особливості судових рішень у цивільних справах різних категорій.

ВМІТИ:

- користуватися нормативно-правовими актами, спеціальною літературою та матеріалами судової практики;
- формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу відомої проблеми;
- досліджувати сучасні тенденції у розвитку цивільного процесуального права;
- користуватися наданими законом процесуальними правами у цивільному судочинстві;
- використовувати отримані теоретичні знання в практичній діяльності.

Очікувані результати навчання здобувача вищої освіти

У результаті засвоєння навчальної дисципліни здобувач вищої освіти має демонструвати такі результати навчання:

- оцінювати природу та характер суспільних процесів і явищ, і виявляти розуміння меж та механізмів їх правового регулювання;
- знати та оперувати юридичними поняттями і категоріями у вказаній сфері;
- здійснювати тлумачення та правильне застосування юридичних норм, що регулюють суспільні відносини у сфері цивільного процесуального права;
- демонструвати формування практичних навичок щодо юридичних дій у напрямку захисту прав і інтересів фізичних і юридичних осіб;
- порівнювати особливості процесуального становища учасників у ході захисту їх прав в судах.

2. ТЕМАТИЧНИЙ ВИКЛАД ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕМА 1. ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ. ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО В УМОВАХ ВІЙНИ.

Право на справедливий судовий розгляд відповідно до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Зміст права на справедливий судовий розгляд. Об'єкти, судовий захист яких має відбуватися з додержанням вимог справедливого судового розгляду. Елементи права на справедливий суд у цивільному судочинстві. Необтяжений юридичними та економічними перешкодами доступ до судової установи. Належна (справедлива) судова процедура. Публічний судовий розгляд. Розумний строк судового розгляду. Розгляд справи незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.

Гарантії права на справедливий суд у цивільному процесі. Проблеми реалізації права на справедливий суд у цивільному судочинстві. Шляхи вдосконалення забезпечення права на справедливий суд. Вплив воєнного стану на цивільне судочинство.

1. Право на справедливий судовий розгляд відповідно до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Відповідно до ст. 1 та 8 Конституції Україна є правовою державою, в якій визнається та діє принцип верховенства права. Однією з ознак такої держави є забезпечення права на справедливий судовий розгляд. Відповідно до ст. 4 Цивільного процесуального кодексу кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та інтересів. 17 липня 1997 р. Україна ратифікувала **Конвенцію про захист прав людини та основних свобод від 4 листопада 1950 р.** і тим самим взяла на себе зобов'язання гарантувати права, закріплені в ній, та визнала юрисдикцію Європейського суду з прав людини з питань тлумачення й застосування цієї Конвенції. Це має виключне значення для цивільного судочинства в нашій державі.

Право на справедливий судовий розгляд посідає одне з найвагоміших місць серед інших прав людини, бо його зміст вказує на те, що будь-яке порушене право може бути відновлене за допомогою певної справедливої процедури. Якщо в державі відсутня така ефективна та справедлива процедура захисту і відновлення порушеного права, то це означає, що будь-які інші права, гарантовані цією державою, є декларативними. Ці обставини зумовлюють підвищену увагу до вивчення права на справедливий судовий розгляд та його реалізацію.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. (далі – Конвенція) є головним міжнародно-правовим актом, що регламентує механізм захисту прав і свобод людини. Відповідно до ч. 1 ст. 6

Конвенції кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя.

За допомогою аналізу ч. 1 ст. 6 Конвенції можна з'ясувати коло об'єктів, судовий захист яких має відбуватися з додержанням вимог справедливого судового розгляду. Такими об'єктами є права і обов'язки, які мають цивільно-правовий характер. Сучасна практика Європейського суду з прав людини свідчить про те, що як «цивільні права та обов'язки», крім позовів, що безпосередньо впливають із приватноправових відносин у класичному розумінні слова (право власності, сімейне право та інше), можуть розглядатися й будь-які інші позови, наслідки яких впливають на права та обов'язки, що мають приватний характер. Наприклад, у справі Ле Конт, Ван Льовен і Де Меєр проти Бельгії, де Рада Ордену лікарів висунула обвинувачення лікарям у дисциплінарних правопорушеннях, визнала їх винними й наклали санкції у вигляді позбавлення права займатися професійною діяльністю, Європейський суд встановив наявність спору про «цивільні права та обов'язки». У рішенні зазначалося, що лікарі, які практикують як особи вільної професії, реалізують своє право на зайняття лікарняною практикою в приватних правовідносинах із клієнтами та пацієнтами; відповідно до права Бельгії такі відносини зазвичай мають форму договірних чи квазідоговірних відносин та в будь-якому випадку встановлюються безпосередньо між окремими особами; публічна влада не може яким-небудь суттєвим чи визначальним чином втручатися в цей процес.

Отже, йдеться про право, що має приватний характер, незалежно від специфіки професії лікаря, її суспільного значення та тих особливих обов'язків, які з нею пов'язані [4, с. 10]. Щоб дія згаданої вище статті поширювалась на певну справу, остання має відповідати певним критеріям:

- 1) оспорюване право або обов'язок мають бути передбачені національним законодавством;
- 2) наявність спору про право;
- 3) справа має стосуватися визначення цивільних прав та обов'язків;
- 4) певні права та обов'язки мають тлумачитися практикою ЄСПЛ як цивільні.

Згідно з ч. 1 ст. 19 ЦПК України суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи про захист порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин, а також з інших правовідносин, крім випадків,

коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства. Розгляд цих справ здійснюється в порядку окремого, наказного і позовного провадження [3]. З огляду на положення ЦПК про те, що у справах наказного та окремого провадження відсутній спір про право, можна стверджувати, що гарантії, закріплені в п. 1 ст. 6 Конвенції, поширюються лише на справи позовного провадження.

Зміст права на справедливий судовий розгляд. Право на справедливий судовий розгляд можна розглядати в широкому та вузькому значенні. У широкому сенсі право закріплено в п. 1 ст. 6 Конвенції і його часто ототожнюють із правом на доступ до суду із дотриманням вимог, визначених у зазначеній статті. У вузькому сенсі право на справедливий судовий розгляд охоплює лише «справедливу» судову процедуру, а також вимоги незалежності та безсторонності суду, публічності й розумності строку судового розгляду.

Аналізуючи масив рішень ЄСПЛ, можна виокремити такі **аспекти права на справедливий судовий розгляд**:

1) інституційний – вимоги, що висуваються до суду як певного інституту демократичного суспільства і складу суду для розгляду справи. До них можемо зарахувати право на доступ до суду, незалежність і безсторонність суду, створення суду на основі закону;

2) процедурний – вимоги, що висуваються до процедури відправлення правосуддя у цивільних справах. До них належать належна (справедлива) судова процедура, публічний судовий розгляд, розумний строк розгляду справ

Об'єкти, судовий захист яких має відбуватися з додержанням вимог справедливого судового розгляду.

Елементи права на справедливий суд у цивільному судочинстві.

Першим елементом є **необтяжений юридичними та економічними перешкодами доступ до судової установи**. Іншими словами, особа матиме справедливий судовий розгляд, якщо матиме реальний доступ до судової установи, який не обмежений юридичними та економічними перешкодами. Юридичними перешкодами є існування в національному законодавстві норм, що виключають можливість розгляду справи з юрисдикції певного суду та наявність норм, які дають змогу відкрити провадження у справі (додержання позовної давності, необхідність подати справу до суду, до юрисдикції якого вона належить тощо). **Право на доступ до суду** не може бути абсолютним, а може бути обмеженим. З цього приводу ЄСПЛ наголошує, що по-перше, обмеження, запроваджені державою, не мають взагалі позбавляти особу права на захист, тобто мають залишатися певні альтернативні способи захисту. По-друге, обмеження повинні мати правомірну мету та бути пропорційними між засобами та досягнутою метою. Так, відповідно до ч. 2 ст. 124 Конституції України, юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення, що свідчить про необмеженість судової юрисдикції, а тому кожна особа може звернутися саме до суду для захисту свого права. Водночас цілком правомірними є встановлені національним

законодавством обмеження щодо певних строків звернення до суду за захистом, щодо форми та змісту позовної заяви тощо.

Необтяжений юридичними та економічними перешкодами доступ до судової установи.

Економічними перешкодами є сплата судових витрат, внесення грошей на депозит суду, дорожнеча правової допомоги, обов'язкова участь адвоката у справі тощо. ЄСПЛ не вказує на те, що норми, які передбачають економічні перешкоди, слід скасувати, а лише вказує на розумний розмір коштів при сплаті. Тобто розмір сплачених коштів має бути пропорційним праву, яке захищається. Наприклад, у ЦПК є норми, що надають розстрочку чи відстрочку сплати судових витрат, а також передбачають звільнення від їх сплати. Держава своєю чергою має створити належні механізми правової допомоги, а також можливість застосувати спрощену процедуру розгляду справи, що забезпечать позивачу реальний доступ до суду. Наприклад, щодо економічних перешкод ЄСПЛ у справі «Ейрі проти Ірландії» вказав, що особисте представництво у справі не дає заявниці ефективного доступу до суду, а тому не є засобом захисту порушеного права [8, с. 19].

Щодо **юридичних перешкод**, то ЄСПЛ відзначив, що хоч яким було би виправдання для позбавлення психічно хворої особи дієздатності щодо управління своїм майном, гарантії, викладені у п. 1 ст. 6, мають поважатися. Тим часом психічна хвороба може узаконити певні обмеження на здійснення «права на суд», але це не виправдовує цілковитої відсутності такого права, як зазначено у п. 1 ст. 6 Конвенції.

Належна (справедлива) судова процедура.

Першим елементом належної судової процедури можна виділити групу вимог: обґрунтованість рішення, належне сповіщення та слухання, прийняття доказів, які отримані законним шляхом. Так, наприклад, ЄСПЛ у справі «Стрижак проти України» встановив порушення п. 1 ст. 6 Конвенції з огляду на відмову національних органів повідомити заявника про дату та час слухання справи.

Другим елементом належної судової процедури є принцип рівності можливостей та принцип змагальності. Принцип рівності можливостей передбачає надання сторонам можливості представляти свою справу в умовах, що не дають їй переваг перед опонентом, а принцип змагальності – рівну можливість сторін висловлювати свою думку по справі, надавати докази та заперечення, висловлюватися щодо їх змісту та достовірності тощо.

Наступним елементом є невтручання органів держави в судовий процес. Ця вимога передбачає невтручання органів держави, коли останні є сторонами по справі, невтручання шляхом звільнення однієї сторони від виконання зобов'язань за відсутності на те згоди іншої сторони тощо.

І *останнім елементом* є принцип правової визначеності, що означає рішення суду, винесене по певній справі, є остаточним і не підлягає сумніву, і має безповоротно виконуватись

Публічний судовий розгляд. Першою вимогою засади публічності є **відкритий режим судового засідання**, тобто до зали судового засідання мають допускатися сторони, їх представники та усі бажаючі. Також це передбачає належне сповіщення сторін у справі. Слід зазначити, що п. 1 ст. 6 Конвенції не перешкоджає проведенню закритих судових засідань, якщо це передбачено законом. Наступна вимога публічності – **усність судового процесу**, щоб сторони могли висловлювати свої думки, обмінюватися своїми судженнями, давати пояснення суду тощо. І остання вимога – **рішення суду має проголошуватися публічно**, незалежно від того, чи це відкритий чи закритий судовий розгляд справи. Слід зазначити, що принцип публічності закріплений у ст. 7 ЦПК «Гласність судового процесу» та ст. 8 ЦПК «Відкритість інформації щодо справи».

Розумний строк судового розгляду. Цей принцип закріплений у ст. 2 ЦПК як основна засада цивільного судочинства. Вирішуючи, чи був дотриманий розумний строк, ЄСПЛ має відповісти на два питання: який період береться до уваги і чи був такий період розумним відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції?

Для відповіді на питання щодо розумності тривалості судового провадження, ЄСПЛ виробив певні критерії:

1) складність справи. Цей критерій залежить від складності предмета доказування, обсягу фактів предмета доказування, кількості доказів;

2) поведінка заявника;

3) дії відповідних органів влади. Лише відстрочування за виною держави може стати підставою для порушення вимоги стосовно «розумного строку». Інколи затримка розгляду справи може бути викликана перевантаженістю судової системи, що не може бути підставою для відповідальності договірних сторін;

4) значущість питання для заявника чи особливе становище сторони у справі.

У своїх справах ЄСПЛ зазначає, що без зволікань мають розглядатися питання про піклування про дітей і права доступу до них, трудові спори та справи, пов'язані з травматизмом, а також інші справи, при розгляді яких важлива терміновість.

Розгляд справи незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.

Судом є будь-який юрисдикційний орган, який вирішує питання, що зараховані законодавством до його компетенції відповідно до встановленої процедури. Суд, встановлений законом, означає, що він має правову основу свого функціонування, а також діє в межах своєї предметної, територіальної та функціональної юрисдикції, й у законному складі суду. Варто зазначити, що будь-який суд ще має відповідати вимогам **незалежності та неупередженості**. У процесі визначення того, чи може суд вважатися «незалежним», слід враховувати спосіб призначення членів суду, строк перебування на посаді,

існування гарантій від зовнішнього впливу та наявність у суду і зовнішніх ознак незалежності. Стосовно **вимоги «неупередженості» суду Європейський суд виділив два аспекти.**

По-перше, орган, який розглядає справу, має бути безстороннім суб'єктивно, тобто жоден його член не повинен мати будь-якої особистої зацікавленості або упередженості. Вважається, що суддя є неупередженим, якщо немає доказів, які б свідчили про протилежне.

По-друге, такий орган має також бути неупередженим з об'єктивного погляду, тобто він має надати достатні гарантії, які б виключали будь-які законні сумніви стосовно цього.

Вплив воєнного стану на цивільне судочинство.

У період воєнного стану повноваження судів не можуть бути припинені, а скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства, в тому числі цивільного, забороняється.

В умовах воєнного стану зміст та форма провадження у цивільних справах повинні відповідати завданням та основним засадам цивільного судочинства, але мають бути передбачені особливості здійснення такого провадження в умовах воєнного/надзвичайного стану.

Запровадження на території України воєнного стану не зупинило перебіг процесуальних строків звернення до суду з позовами у цивільному судочинстві. Питання поновлення процесуального строку у разі його пропуску з причин, пов'язаних із запровадженням воєнного стану в Україні, вирішується в кожній конкретній цивільній справі з урахуванням доводів, зазначених у заяві про поновлення такого строку. Саме по собі запровадження воєнного стану в Україні не може бути підставою для поновлення процесуального строку. Такими підставами можуть слугувати лише обставини, що виникли внаслідок введення воєнного стану та унеможливили виконання учасником цивільного процесу процесуальних дій протягом установленого Цивільним процесуальним кодексом України строку.

Упродовж дії воєнного стану в Україні з 24.02.2022 р. станом по травень 2024 р. були здійснені декілька спроб врегулювати особливості здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану, у Верховній Раді України були зареєстровані відповідні законопроекти, але вони, на жаль, або були зняті з розгляду або його очікують. Воєнний стан триває в Україні третій рік, а аналіз статистичних показників свідчить про те, що надходження цивільних справ і матеріалів до місцевих судів у 2023 році збільшилось більш як на 70% порівняно з 2022 роком. Кількість справ наказного провадження, що надійшли упродовж 2023 року, збільшилась у двічі за аналогічний період. Також збільшилась на 45 % порівняно з 2022 роком загальна кількість заяв, які подавались до суду в порядку окремого провадження. Все це дозволяє зробити висновок про збільшення кількості справ в усіх видах провадження цивільного судочинства.

Надходження цивільних справ збільшилась й у всіх інстанціях порівняно з 2022 роком, в апеляційних судах на понад як 30%, а в Касаційному цивільному суді у складі Верховного Суду на 42%.

Нестача суддівських кадрів, надмірне навантаження на суддів, регулярне продовження воєнного стану не може не впливати на стан здійснення цивільного судочинства. Однак першочерговим завданням є прийняття таких процесуальних норм, які будуть системними, взаємопов'язаними, уніфікованими як в самому Цивільному процесуальному кодексі України так і узгодженими з іншими процесуальними кодексами.

ТЕМА 2. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЮРИСДИКЦІЇ ЗАГАЛЬНИХ СУДІВ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ПІДСУДНОСТІ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ. АЛЬТЕРНАТИВНІ СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ.

Оскарження рішень, дій та бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби. Спори, що виникають із земельних правовідносин. Спори, що виникають у трудових правовідносинах. Відшкодування моральної шкоди. Питання, пов'язані з перерахунком пенсії. Спори, пов'язані з самочинним будівництвом. Питання стосовно соціальних виплат. Спори, що виникають у житлових правовідносинах. Договірні правовідносини. Внесення змін до актового запису про народження. Визнання недійсними правочинів, укладених юридичною особою. Особливості способів альтернативного вирішення цивільно-правових спорів. Переговори як самостійний спосіб альтернативного вирішення цивільно-правових спорів. Медіація як спосіб альтернативного вирішення цивільно-правових спорів. Міжнародні практики у сфері врегулювання спорів за участю судді. Третейський розгляд цивільно-правових спорів.

Судова юрисдикція - це інститут права, який покликаний розмежувати між собою компетенцію як різних ланок судової системи, так і різні види судочинства, якими є цивільне, кримінальне, господарське та адміністративне.

Критеріями розмежування судової юрисдикції, тобто передбаченими законом умовами, за яких певна справа підлягає розгляду за правилами того чи іншого виду судочинства, є суб'єктний склад правовідносин, предмет спору та характер спірних матеріальних правовідносин. Крім того, таким критерієм може бути пряма вказівка в законі на вид судочинства, в якому розглядається визначена категорія справ.

Розглядаючи питання юрисдикції під час вирішення цивільних справ, можна дійти висновку, що при вирішенні питання про розмежування компетенції судів щодо розгляду адміністративних і цивільних справ недостатньо застосування виключно формального критерію - визначення суб'єктного складу спірних правовідносин (участь у них суб'єкта владних повноважень), натомість визначальною ознакою для правильного вирішення спору є характер правовідносин, з яких виник спір.

У результаті, якщо дії особи є публічно-правового характеру, то спір повинен розглядатись у порядку адміністративного судочинства.

При визначенні предметної юрисдикції справ суди повинні виходити із суті права та/або інтересу, за захистом якого звернулася особа, заявлених вимог, характеру спірних правовідносин, змісту та юридичної природи обставин у справі.

1. Оскарження рішень, дій та бездіяльності державного/приватного виконавця

Юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи з приводу оскарження постанов державного виконавця про стягнення виконавчого збору, витрат, пов'язаних з організацією та проведенням виконавчих дій і накладенням штрафу, прийнятих у виконавчих провадженнях щодо примусового виконання усіх виконавчих документів, незалежно від того, яким органом, у тому числі судом якої юрисдикції, вони видані. До юрисдикції адміністративних судів належать також справи про оскарження рішень, дій чи бездіяльності державної виконавчої служби, прийнятих (вчинених, допущених) під час примусового виконання постанов державного виконавця про стягнення виконавчого збору, витрат, пов'язаних з організацією та проведенням виконавчих дій і накладенням штрафу, як виконавчих документів в окремому виконавчому провадженні. При визначенні предметної юрисдикції справ суди повинні виходити із суті права та/або інтересу, за захистом якого звернулася особа, заявлених вимог, характеру спірних правовідносин, змісту та юридичної природи обставин у справі.

Юрисдикція спорів щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби залежить від типу виконавчого документа, на підставі якого було відкрите виконавче провадження, а також суб'єктів їх видання.

За правилами адміністративного судочинства мали оскаржуватися рішення, дії або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця, вчинені під час виконання ухвалених в адміністративній справі судових рішень, а також виконавчих документів, виданих іншими, ніж суд, органами та посадовими особами, оскільки закон не встановлює такого оскарження іншого порядку судового оскарження.

2. Спори, що виникають із земельних правовідносин

Земельні та пов'язані із земельними відносинами майнові спори, зокрема про оренду землі, сторонами в яких є юридичні особи, а також громадяни, що здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набули статус суб'єкта підприємницької діяльності, розглядаються *господарськими судами*. Якщо на момент вирішення питання про відкриття провадження у справі фермерське господарство створене не було, тому у правовідносинах користування відповідними земельними ділянками на момент відкриття провадження стороною залишалася фізична особа. Відтак, за

предметним і суб'єктним критеріями цей спір на час відкриття провадження у справі мав розглядатися **за правилами цивільного судочинства**.

Розгляду адміністративними судами підлягають спори, що мають в основі публічно-правовий характер, тобто впливають із владно-розпорядчих функцій або виконавчо-розпорядчої діяльності публічних органів. Якщо в результаті прийняття рішення особа набуває речового права на земельну ділянку, то спір стосується приватноправових відносин і підлягає розгляду в порядку цивільного чи господарського судочинства залежно від суб'єктного складу сторін спору.

Коли спір у справі виник між юридичною особою та органом місцевого самоврядування з приводу неправомірності (на думку позивача) прийняття рішень щодо оформлення права власності третіх осіб на об'єкти нерухомості згідно з придбаними майновими паями та незаконності відповідних свідоцтв про право власності цих осіб, виданих їм на підставі рішень суб'єкта владних повноважень, при цьому такі рішення та свідоцтва, як впливає із наведених у позові мотивів, порушують права Кооперативу. Тобто оскаржувані ненормативні акти індивідуальної дії відповідача - суб'єкта владних повноважень є реалізованими у зв'язку з отриманням третіми особами свідоцтв про право власності на майнові паї, а тому подальше їх оспорування може безпосередньо вплинути на майнові права цих осіб (у цьому випадку як юридичних, так і фізичних), **отже, виникає спір про право цивільне**, який вирішується за правилами цивільного чи господарського (залежно від суб'єктного складу процесу), але не адміністративного судочинства.

3. Спори, що виникають у трудових правовідносинах

Управлінські дії суб'єкта владних повноважень можуть бути спрямовані на виникнення, зміну чи припинення цивільних прав фізичної особи. Не кожен спір, який виникає у зв'язку з такими управлінськими діями, може розглядатися **за правилами цивільного судочинства**. Для розгляду деяких з таких спорів, зокрема щодо проходження публічної служби, КАС України встановлює юрисдикцію адміністративних судів.

Вимоги про стягнення моральної шкоди, завданої за місцем проходження публічної служби, заявлені в одному провадженні з вимогою вирішити публічно-правовий спір, зокрема з вимогами про стягнення середнього заробітку за вимушений прогул за місцем проходження публічної служби, за затримку виплати такого заробітку, сум, пов'язаних з індексацією заробітної плати за час вимушеного прогулу, а також недоотриманих сум заробітної плати, мають розглядатися за правилами **адміністративного судочинства**.

Питання, пов'язані з перерахунком пенсії. Вимога про повернення коштів, заявлена в одному провадженні з вимогою вирішити публічно-правовий спір, має бути розглянута за правилами адміністративного судочинства.

Спори, пов'язані з самочинним будівництвом. Звернення органу державного архітектурно-будівельного контролю до суду з позовом про знесення самочинно збудованого об'єкта здійснюється ним як суб'єктом владних повноважень, що з огляду на норми статей 2-4, 17 та 50 КАС

України (у редакції, чинній на час прийняття оскарженого рішення), а також статей 2, 4, 5, 19 та 46 КАС України (у редакції, чинній з 15 грудня 2017 року) свідчить про належність такого спору до **юрисдикції адміністративних судів**.

Питання стосовно соціальних виплат. Вимоги про зобов'язання суб'єкта владних повноважень вчинити певні дії відносяться до юрисдикції саме адміністративних судів.

Спори, що виникають у житлових правовідносинах. Юрисдикція спору про визнання протиправним та скасування розпорядження районної адміністрації про дозвіл подружжю на укладення договору застави квартири, де зареєстровані малолітні особи не має ознак приватноправового та підлягає розгляду за **правилами адміністративного судочинства**. Юрисдикція спору з приводу взяття громадян на квартирний облік та надання їм житлової площі (оскарження рішення органу місцевого самоврядування про взяття на квартирний облік та надання житлової площі громадянам) не є публічно правовим і підлягає розгляду за **правилами цивільного судочинства**.

Питання про поновлення на квартирному обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов. Цей спір не є публічно-правовим і має вирішуватися судами за **правилами ЦПК України**. Якщо спір стосується права приватної власності на нежитлову будівлю (приватний клуб) – необхідно розглядати **в порядку цивільного судочинства**.

ТЕМА 3. СУД ТА УЧАСНИКИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ (ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ).

Проблематика визначення суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин. Проблеми визначення процесуально-правового статусу помічника судді. Підстави та форми участі прокурора в цивільному процесі України. Участь у цивільному судочинстві Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Участь юридичних та фізичних осіб на захист інтересів інших осіб у цивільному судочинстві. Перспективи залучення *amicus curiae* (з лат. «друг суду») у цивільному судочинстві. Заборона суперечливої процесуальної поведінки (процесуальний естопель). Зловживання процесуальними правами.

1. Проблематика визначення суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин.

Кількісний склад суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин не є незмінним і постійним, оскільки перебуває у безпосередній залежності від обставин справи, предмету судового захисту, характеру спірного матеріального правовідношення і його учасників, виду провадження, стадій процесу, виду процесуальної діяльності, яку необхідно здійснити для розгляду і вирішення справи. При визначенні поняття «суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин» варто уточнити, що вони наділяються не тільки процесуальними правами і обов'язками, а суб'єктивними цивільними процесуальними правами і обов'язками. Кожен суб'єкт, якій бере участь у

розгляді і вирішенні цивільної справи наділяється власними, тільки йому притаманними цивільними процесуальними правами і обов'язками. Цивільне процесуальне законодавство чітко, окремими статтями виділяє суб'єктів цивільного процесу та вказує їх суб'єктивні цивільні процесуальні права і обов'язки.

2. Проблеми визначення процесуально-правового статусу помічника судді відносяться до складних питань права, що вимагають розгляду на рівні законодавства, судової практики та доктрини. Основні проблеми визначення статусу помічника судді полягають у наступному:

1) невизначеність законодавства;

2) обмеження повноважень. Законодавство може обмежувати повноваження помічника судді, що призводить до певних проблем щодо забезпечення його правового статусу, зокрема, його статусу у судовому процесі та відповідальності за свої дії. ЦПК України вказує функції помічника судді у цивільному судочинстві, однак не можна стверджувати, що вони є саме процесуальними, адже вчиняються помічником поза судовим процесом носять допоміжний характер. Саме тому включення помічника судді до кола суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин у редакції ЦПК України 2017 року є дискусійним;

3) відповідальність за дії. Помічник судді може бути відповідальним за свої дії у судовому процесі, проте відповідність рівня відповідальності не завжди визначена у законодавстві. Оскільки помічники суддів перебувають на патронатній службі, всю відповідальність вони несуть виключно перед патроном-суддею.

4) Незалежність судді та помічника судді. Помічник судді повинен діяти у межах відповідальності судді, який його обрав на посаду, тому його незалежність може бути обмеженою, що призводить до виникнення проблем щодо його статусу у судовому процесі. Однак окрім внутрішньої незалежності у відносинах патронатної служби помічник судді має зберігати незалежність і неупередженість в рамках цивільного процесу, однак законодавством не передбачено можливості відводу (самовідводу) помічника судді за жодних обставин.

3. Участь у цивільному судочинстві Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Омбудсмен має право звернутися до суду, щоб захистити права та свободи фізичної особи у будь-яких видах проваджень, наприклад, шляхом подання позову або заяви про видачу судового наказу. Під час звернення до суду з заявою про захист прав та свобод громадянина, Уповноважений набуває прав та обов'язків особи, в інтересах якої він діє, за винятком права укладати мирову угоду (згідно зі ст. 43 та 49 ЦПК). У додаток до цього, він має можливість не лише брати участь у суді першої інстанції, але й подавати апеляційну, касаційну скаргу, а також заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами. Водночас, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини зобов'язаний надати судові документи, що підтверджують наявність поважних причин, які

заважають самотійному зверненню цих осіб до суду для захисту своїх прав, свобод та інтересів.

Підстави та форми участі прокурора в цивільному процесі України. Прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави у двох випадках:

1) якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені повноваження здійснювати такий захист у спірних правовідносинах;

2) якщо немає органу державної влади, органу місцевого самоврядування чи іншого суб'єкта владних повноважень, до компетенції якого віднесені повноваження здійснювати захист законних інтересів держави у спірних правовідносинах.

Водночас тлумачення пункту 3 частини 1 статті 131–1 Конституції України з урахуванням практики Європейського суду з прав людини свідчить, що прокурор може представляти інтереси держави в суді тільки у виключних випадках, які прямо передбачені законом. При цьому розширене тлумачення випадків (підстав) для представництва прокурором інтересів держави в суді не відповідає принципу змагальності, який є однією із засад правосуддя (пункт 3 частини 2 статті 129 Конституції України).

Участь юридичних та фізичних осіб на захист інтересів інших осіб у цивільному судочинстві.

Фізичні та юридичні особи можуть звертатися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб або державних чи суспільних інтересів та брати участь у цих справах. В той же час, відповідно до ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання» громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу. Відповідно до ст. 58 ЦПК України «громадські об'єднання без статусу юридичної особи не є представниками фізичних осіб, а тому саме по собі членство у громадській організації не є підставою для виникнення процесуального представництва (як законного, так і договірної). Оскільки в цьому випадку підстав для законного представництва в силу ст. 59 ЦПК України не вбачається, для цього необхідне волевиявлення особи, яка потребує представництва, та наявність належно оформлених документів, а сама лише та обставина, що основною метою та завданням громадської організації є допомога у реалізації громадянином його прав і законних інтересів, не може свідчити про наявність в організації процесуальної правоздатності у справі. Інтереси громадянина, чий права порушено, не може представляти громадська організація без статусу юридичної особи, членом якої є такий громадянин. Так само, через відсутність статусу юридичної особи таке громадське об'єднання не може видати довіреність на представництво інтересів свого члена іншій особі».

Перспективи залучення *amicus curiae* (з лат. «друг суду») у цивільному судочинстві.

Amicus curiae (з лат. «друг суду») – практика, що використовується в різних країнах світу, включаючи США, Великобританії, Канаді, ЄС тощо, яка дозволяє особі або організації, яка не є стороною у справі, подати докази чи аргументи до суду для підтримки однієї зі сторін у справі або для надання додаткової інформації суду щодо питань, що розглядаються.

Переваги залучення amicus curiae в цивільному судочинстві полягають у наступному:

1) забезпечення більш повного та об'єктивного аналізу питань, які розглядаються в справі, що допомагає суду у прийнятті правильного та обґрунтованого рішення;

2) забезпечення рівності сторін у судовому процесі, оскільки сторонні особи можуть допомогти у виявленні слабких місць аргументації сторін, а також надати альтернативні погляди на питання;

3) підвищення довіри до судової системи, оскільки залучення незалежних осіб дозволяє забезпечити більшу прозорість та відкритість судового процесу. Amicus curiae може виступати в інтересах громадськості та забезпечувати представлення різних поглядів та інтересів, які можуть бути важливими для вирішення справи.

Однак, залучення amicus curiae також може мати свої **недоліки**. Наприклад, якщо він не представляє всіх інтересів, може виникнути ситуація, коли рішення суду буде спрямоване на користь однієї сторони, залишаючи без уваги доводи іншої сторони

Заборона суперечливої процесуальної поведінки (процесуальний естопель).

Заборона суперечливої процесуальної поведінки, також відома як **процесуальний естопель**, передбачає заборону сторонам у судовому процесі вести себе непослідовно та неупереджено, порушувати правила процесуальної етики, використовувати тактику, спрямовану на унеможливлення правильного та ефективного проведення процесу.

До прикладів процесуального естопелю можуть належати повторення одних і тих самих запитань у свідків, які не дають нової інформації; вимагання додаткових доказів, які не є необхідними або не пов'язані з предметом справи. Сторона, яка вчиняє дії або робить заяви у спорі, що суперечать тій позиції, яку вона займала раніше, не повинна отримати перевагу від своєї непослідовної поведінки.

ТЕМА 4. ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗІВ ТА ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Використання електронних доказів у процесі доказування. Розподіл тягара доказування. Поняття доказів та доказування у цивільному процесі. Предмет доказування. Доказові презумпції у цивільному судочинстві. Класифікація доказів. Стандарти доказування у цивільному судочинстві. Поєднання змагальності та процесуальної активності суду. Мета доказування:

об'єктивна (матеріальна) істина і судова (формальна, юридична) істина. Проблемні питання доказування. Особливості доказування у певних категоріях справ. Сучасні тенденції у доказуванні.

1. Використання електронних доказів у процесі доказування.

Чинне цивільне процесуальне законодавство виокремлює такі засоби доказування: 1) письмові докази; 2) речові докази; 3) електронні докази; 4) висновки експертів; 5) показання свідків. Водночас електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема електронні документи (наприклад, текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі (частина 1 статті 100 ЦПК України)

Основними ознаками електронних доказів є: нематеріальний вигляд; можливість існування оригіналу електронного доказу в кількох місцях одночасно; можливість, без втрати характеристик, копіювання на різні пристрої; для відтворення необхідно використовувати відповідні технічні засоби. Електронний доказ має свою **специфічну форму**, яка може бути пред'явлена суду, а форма виразу електронного доказу призведе до особливої форми дослідження та оцінки такого доказу судом з обов'язковим використанням технічних засобів.

Відповідно до ч. 2 ст. 100 ЦПК України **електронні докази подаються** в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги». Законом може бути передбачено інший порядок засвідчення електронної копії електронного доказу. Учасники справи мають право подавати електронні докази в паперових копіях, посвідчених у порядку, передбаченому законом. Паперова копія електронного доказу не вважається письмовим доказом.

Електронні докази оглядаються судом або досліджуються ним іншим способом, а також пред'являються для ознайомлення особам, які беруть участь у справі, а в необхідних випадках – також експертам, спеціалістам і свідкам. Особи, яким пред'явлено для ознайомлення електронні докази, можуть звернути увагу суду на ті чи інші обставини, пов'язані з оглядом. Ці заяви заносяться до протоколу судового засідання. Протоколи огляду електронних доказів, складені в порядку забезпечення доказів, виконання судового доручення або за результатами огляду доказів на місці, за клопотанням учасника справи оголошуються в судовому засіданні. Учасники справи можуть дати свої пояснення з приводу цих протоколів. Електронні письмові документи досліджуються в порядку, передбаченому для дослідження письмових доказів (237 ЦПК України).

Розподіл тягара доказування.

Проблеми доказування у цивільному судочинстві розглядаються через призму вимог принципу змагальності. У чинній редакції ЦПК України законодавець поряд із класичними постулатами про те, що цивільне судочинство здійснюється на засадах змагальності сторони (ч. 1 ст. 12 ЦПК України), обов'язок доказування покладається на сторін (ч. 3 ст. 12, ч. 1 ст. 81 ЦПК України) і збирання доказів у цивільних справах за загальним правилом не є обов'язком суду, суд наділений можливістю у виключних випадках витребування доказів за власною ініціативою. Окрім можливості суду з метою з'ясування обставин справи витребувати необхідні докази за власною ініціативою у справах окремого провадження (ч. 2 ст. 294 ЦПК України), також передбачено:

1) право суду збирати докази, що стосуються предмета спору, з власної ініціативи у випадках, коли це необхідно для захисту малолітніх чи неповнолітніх осіб або осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена (ч. 2 ст. 13 ЦПК України);

2) право суду витребувати за власною ініціативою докази, коли він має сумніви у добросовісному здійсненні учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів (ч. 7 ст. 81 ЦПК України). «Загальне правило щодо розподілу функцій сторін та суду у доказовій діяльності впливає із системного тлумачення положень ЦПК України, кожна сторона повинна довести обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог та заперечень, крім випадків, встановлених ЦПК України. Натомість роль суду зводиться до керування ходом судового процесу, роз'яснення у випадку необхідності учасникам судового процесу їхніх процесуальних прав та обов'язків, наслідків вчинення або невчинення процесуальних дій, сприяння учасникам судового процесу в реалізації ними прав, передбачених ЦПК України».

Отже, щодо тягаря доказування, то відповідно до ст. ст. 12, 81 ЦПК України кожна сторона повинна довести обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених Кодексом

Поняття доказів та доказування у цивільному процесі.

Цивільне процесуальне доказування - це розумова та процесуальна діяльність суду та інших учасників цивільного процесу, що спрямована на встановлення істини у конкретній справі і вирішення спору між сторонами.

Доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи.

Згідно ч. 2 ст. 76 ЦПК до засобів доказування відносяться:

- 1) письмові, речові і електронні докази;
- 2) висновки експертів;
- 3) показання свідків.

Дані отримані не передбаченими законом засобами доказування, доказами по цивільній справі не є.

Судові докази характеризуються наступними **ознаками**:

- 1) докази - це будь-які дані, що містять інформацію про шукані факти;
- 2) докази - це дані, отримані судом із дотриманням певної процесуальної форми;
- 3) докази - це дані, отримані передбаченими у законі засобами доказування.

Докази виконують у судовому доказуванні три функції:

- 1) докази виступають як засоби організації дій з доказування, займаючи в структурі доказування проміжне місце між метою і результатом пізнавальної діяльності, тобто функція накопичення інформації;
- 2) відображально-інформаційна. Відповідно до цієї функції відомості про факти (інформація) можуть бути використані в процесі для досягнення істини у справі внаслідок того, що відтворюють факти реальної дійсності, є їхнім відображенням;
- 3) посвідчувальна, тобто обґрунтування висновків суду в рішенні. Судові докази виступають у цивільному процесі не тільки як засоби одержання знань, але вони є після оцінки доказів аргументами обґрунтування кінцевих висновків суду в рішенні (судовому акті).

Предмет доказування. Визначення предмета доказування у судових справах, як сторонами судового процесу, так і судом, має важливе значення для правильного вирішення спору, прийняття законного та обґрунтованого судового рішення. **Предметом доказування** є обставини, що підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення. Сторони мають право обґрунтувати належність конкретного доказу для підтвердження їхніх вимог або заперечень. Суд не бере до розгляду докази, що не стосуються предмета доказування.

Доказові презумпції у цивільному судочинстві. Доказові презумпції – це встановлені законом спеціальні правила розподілу тягаря доказування щодо припущення про існування чи неіснування певного факту, що приймається судом за істину, поки не доведено протилежного. У цивільному процесі доказові презумпції мають особливості: презюмований факт стверджує одна сторона; докази на його оспорування має подати друга сторона; доказова презумпція перерозподіляє обов’язки доказування не так, як це робить загальне правило. Так, положення статті 60 СК України свідчить, що законом встановлено презумпцію спільності права власності подружжя на майно, яке набуто ними за час шлюбу. Стаття 162 СК України передбачає презумпцію правомірності поведінки того з батьків, з ким проживала дитина. Відповідач зобов’язаний сплачувати аліменти, що свідчить про наявність презумпції вини платника аліментів у виникненні заборгованості з їх сплати та є підставою для застосування до відповідача відповідальності, передбаченої ч. 1 ст. 196 СК України. Цивільне законодавство в деліктних зобов’язаннях передбачає

презумпцію вини завдавача шкоди. Якщо у процесі розгляду справи зазначена презумпція не спростована, то вона є юридичною підставою для висновку про наявність вини заподіювача шкоди. Згідно із закріпленою у статті 204 ЦК України презумпцією правомірності правочину – правочин вважається правомірним, якщо його недійсність прямо не встановлена законом або якщо він не визнаний судом недійсним.

Класифікація доказів. *Класифікація судових доказів* можлива за декількома ознаками (підставами):

1) *за способом (процесом) формування* докази поділяються на первісні та похідні. Первісними називають докази-першоджерела. Похідними називають докази, які відтворюють зміст іншого доказу. В одних випадках фактична обставина впливає на не сам факт, що становить інтерес для суду, а його відображення, інформація про нього, що несе інше джерело.

Прикладом первісного доказу можуть бути джерело доказу (свідомість людини, предмет) і певним чином відображається в ньому. В інших випадках на джерело доказу впливає показання свідка-очевидця, оригінал документа тощо. Прикладом похідного - копія документа; показання свідка, який повідомляє суду відомості про шуканий факт зі слів іншої особи - очевидця події;

2) *за характером зв'язку* між змістом доказу і тими фактами, які необхідно встановити з тієї чи іншої справи, докази поділяються на прямі і непрямі. На підставі прямого доказу можна зробити тільки один висновок: про наявність або відсутність факту, що доказується, оскільки зв'язок між доказом і фактом однозначний.

Непрямий доказ має з фактом, що доказується багатозначний зв'язок, що дозволяє суду зробити не один, а кілька ймовірних висновків про факт. На підставі одного непрямого доказу неможливо одержати достовірного висновку про шуканий факт, тому практика розробила наступні правила їхнього застосування: а) щоб на підставі непрямих доказів зробити достовірний висновок, потрібно мати декілька таких доказів; б) достовірність кожного з них не повинна викликати сумнівів; в) сукупність їх повинна представляти певну систему, що дає підставу зробити один єдиний можливий висновок про факт, що доказується;

3) *за джерелом отримання судові докази* поділяються на особисті та речові (предметні), залежно від того, чи є джерелом доказу людина або матеріальний об'єкт. Якщо ми маємо справу із предметом матеріального світу, впливаючи на який одержало відображення явище дійсності, то такий предмет буде джерелом речового доказу. Коли явище відображене у свідомості людини, впливаючи на його органи відчуття, тоді джерелом відомостей завжди буде громадянин, незалежно від того, як, яким чином вони будуть ним закріплені. До особистих доказів відносять показання свідків, висновок експертів. До речових (предметних) - письмові і речові докази.

При класифікації доказів за їх джерелом деякі вчені, крім особистих і речових, виділяють і змішані докази. Підставою виділення вважається те, що

процес формування змішаних доказів складається з двох частин, і інформація про факти отримується з двох джерел - особистого і речового. Так, експерт вивчає спочатку речові докази, надані до його розпорядження, змінює отримані з цього джерела докази і сам стає джерелом нового доказу - висновок експерта.

Стандарти доказування у цивільному судочинстві.

У сучасному цивільному процесуальному праві України покладення на суд обов'язку встановити об'єктивну істину та пов'язувати з нею обґрунтованість судового рішення не вбачається можливим з огляду на посилення засади змагальності судового процесу й неможливості суду проводити розслідування обставин справи за власною ініціативою. Це означає, що неможливість у переважній більшості справ встановити об'єктивну істину залишає певний ступінь сумніву щодо визнання певного факту встановленим.

Стандарт доказування – це певний об'єктивний критерій, на підставі якого суд оцінює докази для встановлення фактів справи. Цивільним стандартом в країнах англосаксонського права є стандарт балансу ймовірностей. Натомість в процесуальному законодавстві України використовуються не об'єктивні стандарти доказування, а суб'єктивний критерій «внутрішнього переконання», який залишає відкритим питання, як суд повинен вирішити питання факту в разі, коли докази, подані сторонами не є абсолютно переконливими.

Поєднання змагальності та процесуальної активності суду.

На суд як орган правосуддя покладено функцію забезпечити виконання завдань цивільного судочинства, чого неможливо зробити без активної та ініціативної участі самого ж суду. в керівництві судовим процесом, оскільки саме активна позиція суду, з точки зору організації процесу, є гарантією досягнення засад цивільного судочинства, а тому має велике значення для його оптимізації. Низький рівень активності суду в цивільному судочинстві неминуче призведе до того, що в багатьох випадках судом не буде забезпечена реалізація учасникам судового процесу, наданих законом процесуальних прав. Як наслідок цілі правосуддя не будуть досягнуті, та правосуддя не матиме ефективності. Тому підвищення процесуальної активності суду має бути визначальним при реформуванні судоустрою та цивільного судочинства. Принцип суддівського керівництва більше відповідає змагальній моделі процесу, змагальний процес має ґрунтуватися на суддівському керівництві та доповнюватися залежно від характеру спору суддівською активністю.

Мета доказування: об'єктивна (матеріальна) істина і судова (формальна, юридична) істина.

Істиною є таке знання, що повністю відповідає дійсності. У праві це поняття охоплює також способи досягнення такого знання, способи його обґрунтування. Отже, істинним є лише те знання, що є досягнутим із застосуванням належних способів, а також належним чином обґрунтоване. Саме таке розуміння покладене в основу істини як **мети судового пізнання**. Істинне знання як мета судового пізнання характеризується поєднанням таких ознак: спрямоване на відображення реальних обставин справи; досягнуте із

застосуванням належних, тобто передбачених процесуальним законом способів; належним чином, у передбачений процесуальним законом спосіб, обґрунтоване. Зіставлення об'єктивної істини та відносної (судової, формальної, законної) істини виражається у таких двох тезах: обов'язок суду прагнути до встановлення дійсних обставин справи (об'єктивна істина), але при цьому виходити з наявних процесуальних можливостей; час буття процесуального формалізму як самостійної цінності відходить у минуле, в тому числі – на рівні законодавчих пропозицій. Таким чином, принцип об'єктивної істини можна визначити як керівну засаду, що визначає зміст і спрямованість цивільного процесу, а також виявляється в нормах цивільного процесуального права.

ТЕМА 5. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СУДАМИ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО СУДОВІ ВИТРАТИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

Поняття, юридична природа та класифікація судових витрат. Функції інституту судових витрат. Судові витрати в контексті принципів цивільного судочинства. Судовий збір як основний вид судових витрат. Витрати на професійну правничу допомогу. Особливості відшкодування судових витрат на професійну допомогу адвоката в цивільному процесі. Витрати, пов'язані з судовим доказуванням. Витрати, пов'язані з явкою до суду та забезпеченням участі в справі учасників судового процесу. Порядок оплати судових витрат. Забезпечення та страхування судових витрат. Розподіл судових витрат та їх повернення. Проблемні питання застосування законодавства про судові витрати. Перспективи відшкодування витрат на професійну правничу допомогу.

1. Поняття, юридична природа та класифікація судових витрат. Функції інституту судових витрат.

Судові витрати - це витрати держави, що покладаються на державний бюджет України, а також на заінтересованих у справі осіб, з приводу та у зв'язку з розглядом і вирішенням цивільної справи у суді загальної юрисдикції.

Розрізняють *компенсаційну, превентивну та соціальну функцію* судових витрат. **Компенсаційна функція** полягає у відшкодуванні коштів, витрачених державою на здійснення правосуддя з цивільних справ, а також коштів, витрачених особами, які звертаються до суду або тих, хто здійснює певні процесуальні дії.

Превентивна функція полягає в попередженні необґрунтованих звернень до суду, у забезпеченні виконання юридично заінтересованими особами у вирішенні справи своїх процесуальних обов'язків.

Соціальна функція проявляється в тому, що судові витрати покликані забезпечити фактичну доступність правосуддя.

Згідно ч.1 ст. 133 ЦПК **судові витрати складаються** з судового збору та витрат, пов'язаних з розглядом справи.

2. Судові витрати в контексті принципів цивільного судочинства. Судовий збір як основний вид судових витрат. Судовий збір - збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, за видачу судами документів, а також у разі ухвалення окремих судових рішень, передбачених цим Законом. Судовий збір включається до складу судових витрат.

Розмір судового збору, порядок його сплати і звільнення від сплати встановлюються Законом України «Про судовий збір» від 8 липня 2011 року.

Розрізняють два види судового збору: **пропорційний і фіксований.**

Фіксований судовий збір обчислюється у твердих ставках - у відповідному розмірі від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня календарного року, в якому відповідна заява

або скарга подається до суду. (ч.1 ст.4 Закон України «Про судовий збір» від 8.07.2011р.)

Пропорційний судовий збір обчислюється у відсотковому співвідношенні до ціни позову.(ч.1 ст.4 Закон України «Про судовий збір» від 8.07.2011р.)

Ціна позову - це грошове вираження майнових вимог позивача. Її треба визначати тільки відносно майнових вимог.

3. Витрати на професійну правничу допомогу. Особливості відшкодування судових витрат на професійну допомогу адвоката в цивільному процесі.

Судові витрати, пов'язані із розглядом справи - це грошові суми, що стягуються з юридично заінтересованих у вирішенні справи осіб, з метою покриття витрат на розгляд і вирішення справи в суді.

До **витрат, пов'язаних з розглядом судової справи**, належать:

1) витрати на професійну правничу допомогу. Витрати, пов'язані з правничою допомогою адвоката, несуть сторони, крім випадків надання правничої допомоги за рахунок держави.

За результатами розгляду справи витрати на правничу допомогу адвоката підлягають розподілу між сторонами разом із іншими судовими витратами. Для цілей розподілу судових витрат:

1) розмір витрат на правничу допомогу адвоката, в тому числі гонорару адвоката за представництво в суді та іншу правничу допомогу, пов'язану зі справою, включаючи підготовку до її розгляду, збір доказів тощо, а також вартість послуг помічника адвоката визначаються згідно з умовами договору про надання правничої допомоги та на підставі відповідних доказів щодо обсягу наданих послуг і виконаних робіт та їх вартості, що сплачена або підлягає сплаті відповідною стороною або третьою особою;

2) розмір суми, що підлягає сплаті в порядку компенсації витрат адвоката, необхідних для надання правничої допомоги, встановлюється згідно з умовами договору про надання правничої допомоги на підставі відповідних доказів, які підтверджують здійснення відповідних витрат.

Для визначення розміру витрат на правничу допомогу з метою розподілу судових витрат учасник справи подає детальний опис робіт (наданих послуг), виконаних адвокатом, та здійснених ним витрат, необхідних для надання правничої допомоги.

Розмір витрат на оплату послуг адвоката має бути співмірним із: 1) складністю справи та виконаних адвокатом робіт (наданих послуг); 2) часом, витраченим адвокатом на виконання відповідних робіт (надання послуг); 3) обсягом наданих адвокатом послуг та виконаних робіт; 4) ціною позову та (або) значенням справи для сторони, в тому числі впливом вирішення справи на репутацію сторони або публічним інтересом до справи.

Витрати, пов'язані з судовим доказуванням.

Витрати, пов'язані з явкою до суду та забезпеченням участі в справі учасників судового процесу.

Витрати пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертизи.

Свідку у зв'язку з викликом до суду відшкодовуються витрати, що пов'язані з переїздом до іншого населеного пункту та наймом житла, а також виплачується компенсація за втрачений заробіток чи відрив від звичайних занять.

Компенсація за втрачений заробіток обчислюється пропорційно від розміру середньомісячного заробітку, а компенсація за відрив від звичайних занять - пропорційно від розміру мінімальної заробітної плати.

Експерт, спеціаліст чи перекладач отримують винагороду за виконану роботу, пов'язану зі справою, якщо це не входить до їхніх службових обов'язків.

Суми, що підлягають виплаті залученому судом експерту, спеціалісту, перекладачу або особі, яка надала доказ на вимогу суду, сплачуються особою, на яку суд поклав такий обов'язок, або судом за рахунок суми коштів, внесених для забезпечення судових витрат.

У випадках, коли сума витрат на оплату послуг експерта, спеціаліста, перекладача, або витрат особи, яка надала доказ на вимогу суду, повністю не була сплачена учасниками справи попередньо або в порядку забезпечення судових витрат, суд стягує ці суми на користь спеціаліста, перекладача, експерта чи експертної установи зі сторони, визначеної судом відповідно до правил про розподіл судових витрат, встановлених ЦПК. Суд має право накладати арешт на грошові кошти чи майно такої сторони в межах сум, присуджених до стягнення, в порядку, встановленому ЦПК для забезпечення позову.

Розмір витрат на підготовку експертного висновку на замовлення сторони, проведення експертизи, залучення спеціаліста, оплати робіт перекладача встановлюється судом на підставі договорів, рахунків та інших доказів.

Розмір витрат на оплату робіт залученого стороною експерта, спеціаліста, перекладача має бути співмірним зі складністю відповідної роботи, її обсягом та часом, витраченим ним на виконання робіт.

Порядок оплати судових витрат.

Відповідно до статті 135 Цивільного процесуального кодексу України, суд може зобов'язати сторони внести на депозитний рахунок суду попередньо визначену суму судових витрат, пов'язаних з розглядом справи або певною процесуальною дією, про що постановляє ухвалу (забезпечення судових витрат).

Суд може зобов'язати учасника справи, який заявив клопотання про виклик свідка, призначення експертизи, залучення спеціаліста, перекладача, забезпечення, витребування або огляд доказів за їх місцезнаходженням, попередньо (авансом) оплатити витрати, пов'язані з відповідною процесуальною дією.

Якщо клопотання заявили декілька учасників справи, необхідну грошову суму авансом у рівних частках сплачують відповідні учасники справи, а у випадках, коли відповідна процесуальна дія здійснюється з ініціативи суду, - сторони в рівних частках.

У разі невнесення у визначений судом строк коштів для забезпечення судових витрат або несплати у визначений судом строк відповідних сум авансом суд вправі відхилити клопотання про виклик свідка, призначення експертизи, залучення спеціаліста, перекладача, забезпечення, витребування або огляд доказів та ухвалити рішення на підставі інших поданих учасниками справи доказів або скасувати раніше постановлену ухвалу про виклик свідка, призначення експертизи, залучення спеціаліста, перекладача, забезпечення, витребування доказів або огляд доказів за їх місцезнаходженням.

Забезпечення та страхування судових витрат.

Як захід забезпечення судових витрат суд з урахуванням конкретних обставин справи має право, за клопотанням відповідача, зобов'язати позивача внести на депозитний рахунок суду грошову суму для забезпечення можливого відшкодування майбутніх витрат відповідача на професійну правничу допомогу та інших витрат, які має понести відповідач у зв'язку із розглядом справи (забезпечення витрат на професійну правничу допомогу).

Забезпечення судових витрат застосовується, якщо:

1) позов має ознаки завідомо безпідставного або інші ознаки зловживання правом на позов; або

2) позивач не має зареєстрованого в установленому законом порядку місця проживання (перебування) чи місцезнаходження на території України та майна, що знаходиться на території України, в розмірі, достатньому для відшкодування судових витрат відповідача у випадку відмови у позові.

Таке забезпечення судових витрат також може бути застосоване, якщо суду надані докази того, що майновий стан позивача або його дії щодо відчуження майна чи інші дії можуть ускладнити або зробити неможливим виконання рішення суду про відшкодування судових витрат відповідача у випадку відмови у позові.

Сума забезпечення витрат на професійну правничу допомогу визначається судом з урахуванням приписів частини 4 статті 137 ЦПК України, частини 7 статті 139 ЦПК України та частини 3 статті 141 ЦПК України, а також їх документального обґрунтування.

У разі невнесення у визначений судом строк коштів для забезпечення витрат на професійну правничу допомогу суд за клопотанням відповідача має право залишити позов без розгляду.

У випадку задоволення позову суд ухвалює рішення про повернення внесеної суми позивачу, а у випадку відмови у позові, закриття провадження у справі, залишення позову без розгляду - про відшкодування за її рахунок витрат відповідача повністю або частково, Невикористана частина внесеної позивачем суми повертається позивачу не пізніше п'яти днів з дня вирішення питань, зазначених у цій частині, про що суд постановляє ухвалу.

Розподіл судових витрат та їх повернення.

Судовий збір покладається на сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог.

Інші судові витрати, пов'язані з розглядом справи, покладаються:

- 1) у разі задоволення позову - на відповідача;
- 2) у разі відмови в позові - на позивача;
- 3) у разі часткового задоволення позову - на обидві сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог.

При вирішенні питання про розподіл судових витрат суд враховує: 1) чи пов'язані ці витрати з розглядом справи; 2) чи є розмір таких витрат обґрунтованим та пропорційним до предмета спору з урахуванням ціни позову, значення справи для сторін, в тому числі чи міг результат її вирішення вплинути на репутацію сторони або чи викликала справа публічний інтерес; 3) поведінку сторони під час розгляду справи, що призвела до затягування розгляду справи, зокрема, подання стороною явно необґрунтованих заяв і клопотань, безпідставне твердження або заперечення стороною певних обставин, які мають значення для справи, безпідставне завищення позивачем позовних вимог тощо; 4) дії сторони щодо досудового вирішення спору та щодо врегулювання спору мирним шляхом під час розгляду справи, стадію розгляду справи, на якій такі дії вчинялися.

Проблемні питання застосування законодавства про судові витрати.

У практиці застосування Закону України «Про судовий збір» певні труднощі викликають норми, які передбачають можливість отримання сторонами певних «пільг» за ст. 8 Закону. Так, відповідно до ст. 8 Закону, враховуючи майновий стан сторони, суд може своєю ухвалою за її клопотанням відстрочити або розстрочити сплату судового збору на певний строк, але не довше ніж до ухвалення судового рішення у справі за конкретно визначених законодавцем умов. Практичне застосування норми показує, що питання визначення майнового стану як такого, що дає підстави для надання «пільги», є оціночним, тому потребує доказування перед судом.

Проблема вимоги повторної сплати судового збору при передачі справи за підсудністю до іншого суду стала предметом розгляду у постанові ВП ВС від 18 січня 2023 року у справі № 170/129/21. ВП ВС вказала, що немає підстав вважати, що судовий збір при передачі справи за підсудністю іншому суду повинен сплачуватись повторно на рахунок того суду, де справа розглядається фактично. Перерозподіл сплачених коштів може здійснюватися ДСА України у визначеному нею порядку або в порядку, визначеному іншим компетентним органом держави.

Перспективи відшкодування витрат на професійну правничу допомогу.

Цивільний процесуальний кодекс містить уніфіковані критерії щодо співмірності витрат на професійну правничу допомогу. До уваги беруться:

- складність справи;
- обсяг наданих послуг;

- витрачений час;
- ціна позову;
- значення справи для сторони;
- публічний інтерес до справи.

При цьому враховуються також критерії реальності та розумності. Спираючись, до прикладу, на критерій складності, потрібно пояснити та аргументувати, чому саме ця справа є складною. Наприклад, аргумент щодо того, що справа складна, тому що розглядається протягом трьох років, не є релевантним. Натомість, справа може бути складною через свою специфіку, якщо це, до прикладу, зразкова справа.

Для того, щоб обґрунтувати обсяг наданих послуг та витрачений час, адвокатам радять вести аналітичні довідки або користуватись CRM-системою, що допоможе відслідковувати всі кроки, які вони роблять.

ТЕМА 6. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ У ПОРЯДКУ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Поняття та сутність позовного провадження та його характерні ознаки. Види позовів у цивільному судочинстві. Групові позови. Проблема обрання позивачем ефективного способу захисту. Процесуальні наслідки обрання неефективного способу захисту. Посилення ролі підготовчого провадження у цивільному судочинстві. Письмові заяви учасників справи, порядок обміну. Запровадження примирних процедур. Заочний розгляд справи: переваги та ризики затягування розгляду справи. Запровадження інституту спрощеного позовного провадження як форми оптимізації цивільного процесу. Критерії віднесення справ до розгляду за правилами спрощеного позовного провадження. Призначення спрощеного позовного провадження та його відмінність від позовного загального. Спрощене позовне провадження як альтернатива наказному провадженню: порівняльно-правовий аспект. Проблематика визначення стадій наказного провадження. Спір про право у наказному провадженні.

Поняття та сутність позовного провадження та його характерні ознаки.

Позов - це вимога заінтересованої особи, що впливає зі спірних матеріальних правовідносин, про захист свого або чужого права або законного інтересу, що підлягає розгляду та вирішенню у встановленому законом порядку.

Істотні ознаки позову і позовної форми процесу;

- 1) наявність матеріально-правової вимоги, що впливає з порушеного або оскаржувального права;
- 2) розгляд і вирішення цієї вимоги у встановленому законом процесуальному порядку;
- 3) наявність спору про право або законного інтересу;

4) наявність двох наділених законом рівними процесуальними правами сторін із протилежними матеріально-правовими інтересами;

5) позовна форма процесу є форма змагальна. І, навпаки, будь-яка змагальна форма процесу - форма позовна.

Елементи позову. Позов як вимога про захист складається із трьох елементів: **предмету, підстав та змісту.**

Предмет позову - це матеріально-правова вимога, заявлена позивачем до суду до відповідача щодо усунення допущеного відповідачем порушення суб'єктивного права позивача.

Підстави позову - це обставини, що вказуються позивачем, з якими він, як з юридичними фактами, пов'язує свою матеріально-правову вимогу або правовідносини в цілому, що складають предмет позову.

Зміст позову - це та дія суду, про здійснення якої просить позивач при зверненні за захистом порушених або оскаржуваних прав. Зміст позову визначається позивачем виходячи зі способу судового захисту, передбаченого законом. Позивач може просити суд визнати за ним певне право, зобов'язати відповідача зробити певні дії, підтвердити або спростувати існування певних правовідносин, відновити стан, що існував до порушення права, та ін.

Види позовів у цивільному судочинстві. Групові позови.

Позови класифікуються за трьома підставами: 1) за предметом позову - процесуально-правова класифікація; 2) за об'єктом захисту - матеріально-правова класифікація; 3) за характером інтересу, що захищається.

За процесуально-правовим критерієм позови класифікуються на позови про визнання, про присудження, перетворювальні позови.

Позовом про присудження позивач вимагає від суду зобов'язати відповідача виконати певну дію або утриматися від вчинення дії.

Позовом про визнання є вимога, спрямована на підтвердження судом існування або відсутності певних правовідносин. Оскільки рішенням суду у цих позовах встановлюється існування або відсутність спірних правовідносин, дані позови називають також «установлювальними позовами».

Перетворювальні позови - це позови, спрямовані на зміну або припинення існуючих з відповідачем правовідносин. Судове рішення в такому разі виступає як юридичний факт матеріального права, що змінює структуру матеріальних правовідносин, наприклад, позов про зміну умов договору.

За характером інтересу, що захищається, позови поділяються на особисті; для захисту державних і публічних; для захисту інтересів інших осіб. Дана класифікація заснована на з'ясуванні питання про вигодо набувача за позовом, характері інтересів, що захищається ним.

Особисті позови спрямовані на захист власних інтересів позивача, коли він сам є і учасником спірних матеріальних правовідносин, і безпосереднім вигодо набувачем.

Позови щодо захисту державних і публічних інтересів спрямовані на захист в основному майнових прав держави або інтересів суспільства, коли

неможливо виділити конкретного вигодо набувача (наприклад, позов прокурора в інтересах держави).

Позови щодо захисту інтересів інших осіб спрямовані на захист не самого позивача, а інших осіб, у тих випадках, коли позивач, згідно закону уповноважений на порушення справи в їхніх інтересах (наприклад, позови органів опіки та піклування щодо захисту прав неповнолітніх дітей).

Велике практичне значення має класифікація позовів за **матеріально-правовою ознакою**.

Залежно від того, чи є об'єктом порушеного права (інтересу), благо, що піддається грошовій оцінці, позови поділяються на **майнові та немайнові**. Дана класифікація позовів має практичне значення при визначенні розміру судового збору.

Майновий позов – це вимога про захист права чи інтересу, об'єктом якої виступає благо, що піддається грошовій оцінці. Це означає, що будь-який майновий позов має ціну, тому розмір судового збору визначається у відсотковому відношенні до ціни позову.

Немайновий позов – це вимога про захист права чи інтересу, об'єктом якої виступає благо, що не піддається грошовій оцінці. Отже, немайновий позов не має ціни, тому розмір судового збору визначається у кратному відношенні до встановленого законом прожиткового мінімуму доходів громадян.

Право на позов – самостійне суб'єктивне право. Як усяке суб'єктивне право, право на позов є не у всіх осіб, а лише у конкретних осіб, з конкретних справ при наявності певних умов (передумов).

Груповий позов - одна з форм судового процесу, у якому велика група людей колективно подає позов до суду, до відповідача, причому від імені такої групи може виступати третя особа, що діє у її інтересах. За допомогою позову захищаються інтереси суспільства або права та інтереси великої групи осіб з однаковими вимогами, що подається одним або декількома суб'єктами (представниками групи), які виступають у судовому процесі самостійно за всю групу та від її імені (щодо невизначеного кола заінтересованих осіб). У науковій доктрині відмічається, що груповий позов є синтезом двох процесуальних інститутів - співучасті (без залучення всіх співучасників) та представництва (за відсутності формальних повноважень)^[1].

У світі є дві класичні моделі групових (колективних) позовів. *Opt-in* - позов подається на користь тих осіб, які заявили про порушення права та виявили бажання приєднатися до позову. Модель *opt-out* дозволяє комусь одному подати позов на користь усіх зацікавлених осіб, визначених за певним критерієм, наприклад, усіх мешканців міста, а відповідні мешканці можуть заявити про небажання своєї участі. Тобто *opt-in* - захищає тих, хто приєднався, а *opt-out* - тих, хто не відмовився від захисту.

Інститут **групових позовів** в Україні є доволі новою практикою. На сьогоднішній день в Україні відсутній спеціальний закон, який регулює процедури звернення з груповими позовами до суду та їх розгляду. Окремі норми матеріального права дозволяють ініціювати позови, що містять ознаки

групових, зокрема стаття 21 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», стаття 25 Закону України «Про захист прав споживачів», стаття 29 Закону України «Про рекламу». Ці позови ініціюються однією особою - Неурядовою організацією (НУО) на користь та для захисту прав інших осіб. Головним критерієм для звернення з груповим позовом є наявність доказів порушення прав значної кількості осіб одним і тим самим діянням та/або подією. Такі позови розглядаються за загальною судовою процедурою.

Більшість позовів, які мають ознаки групових, в Україні ініціюються за моделлю opt-in та переважно **у сфері захисту екологічних прав громадян**

Передумови права на пред'явлення позову – обставини, з наявністю або відсутністю яких закон пов'язує виникнення суб'єктивного права певної особи на пред'явлення позову з конкретної справи.

1) цивільна-процесуальна правоздатність, яку мають всі фізичні і юридичні особи (ст. 46 ЦПК України).

2) цивільна юрисдикція (ст. 19 ЦПК). Проведення у цивільній справі може бути відкрито тільки в тому випадку, якщо розгляд і вирішення справи віднесено до компетенції суду;

3) відсутність судового рішення, раніше ухваленого з тієї самої справи. Дана передумова впливає з діючого у цивільному процесуальному праві правила про неприпустимість вторинного пред'явлення позову і вирішення його щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав (п. 2 ч. 1 ст. 186 ЦПК).

4) відсутність рішення третейського суду, яке стало обов'язковим, для сторін, прийнятого по тотожному позову, за винятком випадків, зазначених у законі (п. 4 ч. 1 ст. 186 ЦПК).

Проблема обрання позивачем ефективного способу захисту. Процесуальні наслідки обрання неефективного способу захисту

Під способами захисту суб'єктивних прав розуміють закріплені законом матеріально-правові заходи охоронного характеру, за допомогою яких проводиться поновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав і вплив на правопорушника

Під ефективним засобом (способом) необхідно розуміти такий, що спричиняє потрібні результати, наслідки, тобто матиме найбільший ефект по відновленню відповідних прав, свобод та інтересів на стільки, на скільки це можливо.

Завжди необхідно враховувати, до яких наслідків призведе застосування того чи іншого способу захисту: чи призведе це до тієї кінцевої мети, яке прагне досягнути позивач, звертаючись до суду. Обраний позивачем спосіб захисту має бути передбачений законом або договором.

Особа, права якої порушено, може скористатися не будь-яким, а цілком конкретним способом захисту свого права. Переважно, спосіб захисту порушеного права прямо визначається спеціальним законом і регламентує конкретні цивільні правовідносини.

Процесуальні наслідки обрання неефективного способу захисту.

Позивач має зазначити у позовній заяві спосіб (способи) захисту прав або інтересів, передбачений законом чи договором, або інший спосіб (способи) захисту прав та інтересів, який не суперечить закону і який позивач просить суд визначити у рішенні. На сьогодні суди відійшли від практики попередніх років і вже не залишають без руху позовні заяви, у яких вказано спосіб захисту, не передбачений ані законом, ані договором, проте можуть відмовити у задоволенні позову, якщо позивачем обрано **неефективний чи неналежний спосіб захисту**. Саме тому вкрай важливо правильно визначити належний (ефективний) спосіб захисту порушеного, невизнаного чи оспорюваного права, застосування якого судом сприятиме якнайшвидшому його відновленню чи визнанню. «Належний» означає, перш за все, передбачений нормами закону або положеннями договору. А от норма, яка дозволяє суду визначати так званий ефективний спосіб захисту порушеного права у випадку його «незакріплення» у договорі чи законі, залишає місце для суддівської дискреції, тому що кожен склад суду може по-різному оцінювати ступінь ефективності способу захисту. Термін «ефективність» є досить суб'єктивною категорією, а однозначно визначити сутність та ступінь ефективності у конкретній справі доволі складно.

Посилення ролі підготовчого провадження у цивільному судочинстві.

Підготовче провадження - це сукупність процесуальних дій, що здійснюються судом після відкриття провадження по справі з метою забезпечення правильного, своєчасного і безперешкодного розгляду справи по суті.

Завданнями підготовчого провадження

є: 1) остаточне визначення предмета спору та характеру спірних правовідносин, позовних вимог та складу учасників судового процесу; 2) з'ясування заперечень проти позовних вимог; 3) визначення обставин справи, які підлягають встановленню, та збирання відповідних доказів; 4) вирішення відводів; 5) визначення порядку розгляду справи; 6) вчинення інших дій з метою забезпечення правильного, своєчасного і безперешкодного розгляду справи по суті.

Підготовче провадження починається відкриттям провадження у справі і закінчується закриттям підготовчого засідання.

Підготовче провадження має бути проведене протягом **шістдесяти днів** з дня відкриття провадження у справі.

Письмові заяви учасників справи, порядок обміну.

Письмові заяви учасників справи поділяються на дві групи: заяви по суті справи і заяви з процесуальних питань.

Заяви по суті справи. При розгляді справи судом у порядку позовного провадження учасники справи викладають письмово свої вимоги, заперечення, аргументи, пояснення та міркування щодо предмета спору виключно у заявах по суті справи, визначених ЦПК.

Заявами по суті справи є: **позовна заява; відзив на позовну заяву (відзив); відповідь на відзив; заперечення; пояснення третьої особи щодо**

позову або відзиву.

Підстави, час та черговість подання заяв по суті справи визначаються ЦПК або судом у передбачених законом випадках.

Подання заяв по суті справи є правом учасників справи. Суд може зобов'язати державний орган чи орган місцевого самоврядування подати відповідну заяву по суті справи (крім позовної заяви).

Суд може дозволити учаснику справи подати додаткові пояснення щодо окремого питання, яке виникло при розгляді справи, якщо визнає це за необхідне (ст. 174 ЦПК).

Позовна заява - встановлена законом форма звернення до суду за вирішенням спору про суб'єктивне право.

Відзив. У відзиві відповідач викладає заперечення проти позову. Відзив підписується відповідачем або його представником.

Відповідь на відзив. У відповіді на відзив позивач викладає свої пояснення, міркування і аргументи щодо наведених відповідачем у відзиві заперечень і мотиви їх визнання або відхилення.

Заперечення. У запереченні відповідач викладає свої пояснення, міркування і аргументи щодо наведених позивачем у відповіді на відзив пояснень, міркувань і аргументів і мотиви їх визнання або відхилення.

Пояснення третьої особи щодо позову або відзиву. У поясненнях третьої особи щодо позову або відзиву третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, викладає свої аргументи і міркування на підтримку або заперечення проти позову.

Запровадження примирних процедур.

Переважна більшість науковців-практиків і суддів звертає увагу на безперечну корисність та ефективність використання **судових примирних процедур**.

Мирова угода є вираженням взаємного волевиявлення сторін, що спрямоване на розв'язання спору між ними на основі компромісу та припинення його подальшого судового розгляду. Чинним ЦПК визначено, що мирова угода має стосуватися лише прав та обов'язків сторін (у старій редакції ЦПК обов'язковою була прив'язка до предмета спору), тобто тепер мирова угода може виходити за межі предмета спору, якщо цим не будуть порушені права та інтереси третіх осіб (ч. 1 ст. 207 ЦПК). Мирова угода оформлюється спільною письмовою заявою на будь-якій стадії судового процесу. Укладена сторонами мирова угода в обов'язковому порядку затверджується ухвалою суду, у резолютивній частині якої зазначаються її умови.

Урегулювання спору за участю судді. Цей інститут поєднує в собі традиційне правосуддя з альтернативним способом розв'язання спору (медіацією), направлений на сприяння оперативному, об'єктивному та компетентному розв'язанню спорів на засадах примирення сторін і покликаний зменшити судове навантаження на суддів і скоротити час на розгляд справ. Сутність цього інституту полягає в тому, що за наявності взаємної згоди сторін,

до початку розгляду справи по суті, може бути проведене таке судове примирення

Заочний розгляд справи: переваги та ризики затягування розгляду справи.

Заочний розгляд справи - порядок розгляду і вирішення конкретної цивільної справи у випадку неявки відповідача, належним чином Повідомленого про час і місце судового засідання, який не повідомив про причини неявки і якщо він не просив розглядати справу у його відсутність, якщо позивач не заперечує проти такого вирішення справи.

Розгляд справи в порядку заочного провадження і ухвалення заочного рішення можливо за **наявності наступних умов.**

1) відповідач належним чином повідомлений про дату, час і місце судового засідання.

2) відповідач не з'явився в судове засідання без поважних причин або без повідомлення причин;

3) відповідач не подав відзив;

4) позивач не заперечує проти такого вирішення справи.

Запровадження інституту спрощеного позовного провадження як форми оптимізації цивільного процесу.

Спрощене провадження - це нормативно визначена процесуальна форма розгляду і вирішення малозначних цивільних справ незначної складності.

Спрощене позовне провадження призначене для розгляду:

1) малозначних справ;

2) справ, що виникають з трудових відносин;

3) справ про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд;

4) справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи.

Критерії віднесення справ до розгляду за правилами спрощеного позовного провадження

При вирішенні питання про розгляд справи в порядку спрощеного або загального позовного провадження суд враховує:

1) ціну позову;

2) значення справи для сторін;

3) обраний позивачем спосіб захисту;

4) категорію та складність справи;

5) обсяг та характер доказів у справі, в тому числі чи потрібно у справі призначити експертизу, викликати свідків тощо;

6) кількість сторін та інших учасників справи;

7) чи становить розгляд справи значний суспільний інтерес;

8) думку сторін щодо необхідності розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження.

В порядку спрощеного позовного провадження **не можуть бути розглянуті справи у спорах:**

- 1) що виникають з сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, розірвання шлюбу та поділ майна подружжя;
- 2) щодо спадкування;
- 3) щодо приватизації державного житлового фонду;
- 4) щодо визнання необґрунтованими активів та їх витребування;
- 5) в яких ціна позову перевищує двісті п'ятдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- 6) інші вимоги, об'єднані з вимогами у спорах, вказаних у пунктах 1-5

Призначення спрощеного позовного провадження та його відмінність від позовного загального.

Особливості подання заяв по суті справи у спрощеному позовному провадженні. Відзив подається протягом п'ятнадцяти днів із дня вручення ухвали про відкриття провадження у справі.

Позивач має право подати до суду відповідь на відзив, а відповідач - заперечення протягом строків, встановлених судом в ухвалі про відкриття провадження у справі.

Треті особи мають право подати пояснення щодо позову в строк, встановлений судом в ухвалі про відкриття провадження у справі, а щодо відзиву - протягом десяти днів із дня його отримання (ст. 278 ЦПК).

Особливості розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження

. Розгляд справи у порядку спрощеного позовного провадження здійснюється судом за правилами, встановленими ЦПК для розгляду справи в порядку загального позовного провадження, з особливостями, визначеними у главі 10 ЦПК.

Розгляд справи по суті в порядку спрощеного провадження починається з відкриття першого судового засідання або через тридцять днів з дня відкриття провадження у справі, якщо судові засідання не проводиться.

Якщо для розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження відповідно до цього Кодексу судові засідання не проводиться, процесуальні дії, строк вчинення яких відповідно до цього Кодексу обмежений першим судовим засіданням у справі, можуть вчинятися протягом тридцяти днів з дня відкриття провадження у справі.

Підготовче засідання при розгляді справи у порядку спрощеного провадження не проводиться.

Перше судові засідання у справі проводиться не пізніше тридцяти днів з дня відкриття провадження у справі. За клопотанням сторони суд може відкласти розгляд справи з метою надання додаткового часу для подання

відповіді на відзив та (або) заперечення, якщо вони не подані до першого судового засідання з поважних причин.

Суд розглядає справу в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами, за відсутності клопотання будь-якої зі сторін про інше. За клопотанням однієї із сторін або з власної ініціативи суду розгляд справи проводиться в судовому засіданні з повідомленням (викликом) сторін.

Спрощене позовне провадження як альтернатива наказному провадженню: порівняльно-правовий аспект.

Особливістю **наказного провадження** є розгляд чітко визначеного кола правових вимог безспірного характеру, що підтверджується беззаперечними дозами і документами. Позитивний результат розгляду таких вимог пов'язується з видачею судового наказу, який за своєю правовою природою є виконавчим документом і може бути одразу звернений до примусового виконання.

Визначальними стали зміни щодо надання можливості особі, якій належить право вимоги, передбачених ч. 1 ст. 161 ЦПК України, самостійно обрати в якому виді провадження розглядатиметься її справа – наказному або спрощеному позовному, визначивши тим самим наказне провадження як альтернативну спрощеному провадженню (ч. 2 ст. 161 ЦПК України)

Передусім умовою звернення до суду є **складання та оформлення заяви – для наказного провадження) або позовної заяви – для спрощеного позовного провадження**. Вимоги, яким має відповідати заява про видачу судового наказу передбачені ст. 163 ЦПК України

Наступною умовою, в обох випадках, є **сплата судового збору**, розмір ставки якого у наказному провадженні менший (0,1 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб відповідно до п. 4–1 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про судовий збір») ніж у спрощеному позовному (з аналізу п.п. 1–3 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про судовий збір» є різним, але не менше 0,4 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб).

Основна особливість – це **строки розгляду справи**. Відповідно до ст. 275 ЦПК України строк розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження не може бути більшим 60 днів з дня відкриття провадження у справі, тоді як на розгляд заяви про видачу судового наказу ст. 167 ЦПК України відведено 5 днів з дня її надходження.

Різною є й **форма судового рішення**, яким закріплюється результат розгляду вимог наказного провадження, залежно від виду провадження, в якому вони розглядалися. В наказному це судовий наказ, який є виконавчим документом і може бути одразу звернений до примусового виконання на відміну від рішення суду у спрощеному позовному провадженні, примусовому виконанні передуює звернення до суду що його ухвалив для отримання виконавчого листа.

Певні особливості є в **строках набрання законної сили судових рішень**. Так, рішення суду після розгляду справи у спрощеному позовному провадженні набере законної сили після спливу 30-денного строку на його оскарження, якщо скаргу не було подано. Судовий наказ набирає законної сили протягом 5 днів після закінчення строку на подання заяви на його скасування (протягом 15 днів з дня вручення копії судового наказу та доданих до неї документів) у разі її ненадходження до суду від боржника. Рішення суду ухвалене за результатами розгляду справи у спрощеному позовному провадженні може бути оскаржене в апеляційному порядку. Судовий наказ оскарженню не підлягає, проте може бути скасований судом, який його видав щодо вимог п.п. 1–3, 6–7 ч. 1 ст. 161 ЦПК України, а щодо вимог п.п. 4, 5 ч. 1 ст. 161 ЦПК України може бути переглянуто за нововиявленими, а у випадку видачі наказу за п. 4 ч. 1 ст. 161 ЦПК України також із позовом про зменшення розміру аліментів.

Проблематика визначення стадій наказного провадження.

В юридичній літературі заперечується на існуванні стадії в наказному провадженні з мотивів того, що стадія має початок та кінець (пов'язується з прийняттям конкретного процесуального документа), чого доволі важко розмежувати наказному провадженні. Тому окремі процесуальні дії, що вчиняються в наказному провадженні, пропонується визначати не як «стадії», а як «етапи».

Виділяють **три стадії наказного провадження**:

- 1) відкриття наказного провадження;
- 2) видача судового наказу;
- 3) скасування судового наказу

Спір про право у наказному провадженні. Безспірний характер наказного провадження не є свідченням відсутності спірних відносин між сторонами, однак в силу очевидності права вимоги заявника відсутній спір про наявність самого права. А очевидність вже встановлюється певним обсягом доказового матеріалу, якими заявник обґрунтовує обставини, на яких ґрунтуються його вимоги і відсутність хоча б одного доказу чи документу свідчать про наявність спору, а від так унеможливлюють розгляд справи за правилами наказного провадження.

ТЕМА 7. ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ТА ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ У СУДІ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ

Проблемні питання розгляду цивільних справ у судах першої інстанції. Сутність, поняття, цілі та адресати судового рішення. Судове рішення як процесуальний документ та як компонент судової процедури. Якісні характеристики судового рішення та їхні основні критерії. Міжнародні стандарти, що регламентують питання забезпечення законності, обґрунтованості та справедливості судових рішень. Класифікація судових рішень у цивільному судочинстві, характеристика основних видів судових рішень. Структура та зміст рішення суду у цивільному процесі. Заочне рішення

суду та його особливості. Судовий наказ як різновид судового рішення. Структура, зміст та процесуально-документальне оформлення ухвал у цивільному судочинстві. Особливості окремих видів ухвал. Додаткове рішення, роз'яснення судового рішення, виправлення наявних у ньому описок та арифметичних помилок.

Сутність, поняття, цілі та адресати судового рішення. Судове рішення як процесуальний документ та як компонент судової процедури. Якісні характеристики судового рішення та їхні основні критерії.

Судове рішення - це постанова суду, якою вирішується матеріально-правова вимога позивача до відповідача, спір сторін по суті, яка є актом захисту порушених або оспорюваних прав та охоронюваних законом інтересів сторін цивільного процесу.

Міжнародні стандарти, що регламентують питання забезпечення законності, обґрунтованості та справедливості судових рішень.

Основоположні документи, що встановлюють вимоги до судових рішень в Україні

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (коротка назва – Європейська конвенція з прав людини) від 4 листопада 1950 року (ратифікована Україною 17 липня 1997 року, набрала чинності для України 11 вересня 1997 року)

2. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 2006 року. Ст. 17. «Суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права»

Вимоги, яким повинно відповідати судове рішення

Судове рішення повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим (ч. 1 ст. 263 ЦПК).

Законність судового рішення складається у строгій і неухильній відповідності застосуванню в справі норм матеріального права, які підлягають застосуванню по справі, при точному дотриманні норм процесуального права відповідно до їх змісту і мети.

Обґрунтованість судового рішення означає, що суд повністю з'ясував обставини, що мають значення для справи, обґрунтувала встановлені обставини доказами і виклала у рішенні свої висновки відповідно до обставин справи. Рішення повинно містити докладний аналіз обставин і доказів, за допомогою яких суд з'ясував об'єктивно існуючі відносини.

Вимога **повноти** означає, що суд своїм рішенням повинен дати всебічну і повну відповідь на всі вимоги та заперечення сторін, які розглядалися судом. У рішенні повинно бути сформульовано, що постановив суд по кожній позовній вимозі.

Класифікація судових рішень у цивільному судочинстві, характеристика основних видів судових рішень.

Відповідно до ст. 258 ЦПК судові рішення викладаються у таких **формах** 1) ухвала; 2) рішення; 3) постанова; 4) судовий наказ.

Процедурні питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду, а також в інших випадках, передбачених ЦПК, вирішуються судом шляхом постановлення **ухвал**.

Розгляд справи по суті судом першої інстанції закінчується ухваленням **рішення суду**. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку закінчується прийняттям **постанови**.

У випадках, передбачених ЦПК, судовий розгляд закінчується постановленням ухвали чи видачею **судового наказу**.

Види судового рішення можуть бути визначені за наступними критеріями:

1) *за видом провадження* у суді першої інстанції рішення поділяються на: а) рішення, прийняте в порядку позовного провадження; б) рішення, прийняте в порядку окремого провадження; в) рішення, прийняте в наказному провадженні (судовий наказ);

2) рішення, що ухвалюються в порядку позовного провадження, у свою чергу, можуть бути поділені на види за тією самою ознакою, за якою різняться позови, які класифікуються *за процесуальною метою* (за характером правової дії судового рішення). Відповідно до цього розподілу суд постановляє: а) рішення про присудження; б) рішення про визнання; в) рішення про перетворення правовідносин;

3) *залежно від виду інстанції суду* виділяються: а) рішення суду першої інстанції; б) рішення апеляційної інстанції; в) рішення касаційної інстанції;

4) *за суб'єктом* постановлення рішення суду підрозділяються на: а) рішення одноособового судді; б) рішення колегіального суду;

5) *за змістом* рішення суду можуть бути остаточними і додатковими.

Структура та зміст рішення суду у цивільному процесі.

Рішення суду складається з вступної, описової, мотивувальної та резолютивної частин.

У **вступній частині** рішення зазначаються: 1) дата і місце його ухвалення; 2) найменування суду; 3) прізвище та ініціали судді або склад колегії суддів; 4) прізвище та ініціали секретаря судового засідання; 5) номер справи; 6) ім'я (найменування) сторін та інших учасників справи; 7) вимоги позивача; 8) прізвища та ініціали представників учасників справи.

В **описовій частині** рішення зазначаються: 1) стислий виклад позиції позивача та заперечень відповідача; 2) заяви, клопотання; 3) інші процесуальні дії у справі (забезпечення доказів, вжиття заходів забезпечення позову, зупинення і поновлення провадження тощо).

У **мотивувальній частині** рішення зазначаються:

1) фактичні обставини, встановлені судом, та зміст спірних правовідносин, з посиланням на докази, на підставі яких встановлені відповідні обставини;

2) докази, відхилені судом, та мотиви їх відхилення;

3) мотивована оцінка кожного аргументу, наведеного учасниками справи, щодо наявності чи відсутності підстав для задоволення позову, крім випадку, якщо аргумент очевидно не відноситься до предмета спору, є явно необґрунтованим або неприйнятним з огляду на законодавство чи усталену судову практику;

4) чи були і ким порушені, не визнані або оспорені права, свободи чи інтереси, за захистом яких мало місце звернення до суду;

5) норми права, які застосував суд, та мотиви їх застосування;

6) норми права, на які посилалися сторони, які суд не застосував, та мотиви їх незастосування.

У **резолютивній частині** рішення зазначаються: 1) висновок суду про задоволення позову чи про відмову в позові повністю або частково щодо кожної з заявлених вимог; 2) розподіл судових витрат; 3) строк і порядок набрання рішенням суду законної сили та його оскарження; 4) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (для фізичних осіб) сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків сторін (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта для фізичних осіб - громадян України;

Заочне рішення суду та його особливості.

Заочне рішення ухвалюється в такому ж порядку, що й звичайне рішення, і проголошується привселюдно. Заочне рішення, як і рішення, ухвалене при розгляді справи у звичайному провадженні, є актом правосуддя, і тому повинне відповідати загальним вимогам, які пред'являються до судових рішень. Іншими словами, заочне рішення має бути, по-перше, законним, тобто прийнятим відповідно до діючих норм матеріального права при неухильному дотриманні норм процесуального права і, по-друге, обґрунтованим, тобто висновки суду повинні відповідати встановленим обставинам справи, підтвердженим дослідженими в судовому засіданні доказами; як і при звичайному розгляді справи, суд не має права ухвалити рішення на основі доказів, не досліджених у судовому засіданні.

Судовий наказ як різновид судового рішення.

Судовий наказ є особливою формою цивільного судочинства, в межах якої суд позбавлений можливості додатково збирати докази та додатково з'ясовувати обставини правовідносин.

Структура, зміст та процесуально-документальне оформлення ухвал у цивільному судочинстві. Особливості окремих видів ухвал.

Процедурні питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, Питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду, а також в інших випадках, передбачених ЦПК, вирішуються судом шляхом **постановлення ухвал** (ч. 2 ст. 258 ЦПК).

Класифікація ухвал.

За суб'єктом постановлення ухвали суду поділяються на ухвали одноособового судді та ухвали колегіального суду.

За формою прийняття і фіксації ухвали можуть постановлюватися у вигляді окремого документа або без оформлення у вигляді окремого документа.

Ухвали суду, які оформлюються окремим документом, постановляються в нарадчій кімнаті, інші ухвали суд може постановити, не виходячи до нарадчої кімнати (ч. 4 ст. 259 ЦПК).

За змістом ухвали поділяться на підготовчі, зупинювальні, заключні, відновлювальні та окремі ухвали.

Підготовчі ухвали характеризуються тим, що вони вирішують окремі процесуальні питання в ході розгляду справи, оформлюють дії суду і учасників справи. Вони не змінюють хід процесу. Такі, наприклад, ухвала про забезпечення доказів, про забезпечення позову тощо.

Додаткове рішення, роз'яснення судового рішення, виправлення наявних у ньому описок та арифметичних помилок.

Додаткове рішення найчастіше слугує способом виправлення такого недоліку судового рішення, як його неповнота.

Згідно ст. 270 ЦПК суд, що ухвалив рішення, може за заявою учасників справи чи з власної ініціативи **ухвалити додаткове рішення**, якщо:

- 1) стосовно певної позовної вимоги, з приводу якої сторони подавали докази і давали пояснення, не ухвалено рішення;
- 2) суд, вирішивши питання про право, не зазначив точної грошової суми, присудженої до стягнення, або майно, яке підлягає передачі, або дії, що треба виконати;
- 3) судом не вирішено питання про судові витрати;
- 4) суд не допустив негайного виконання рішення у випадках, встановлених ЦПК

Роз'яснення судового рішення

За заявою учасників справи, державного виконавця, приватного виконавця суд роз'яснює судове рішення, яке набрало законної сили, не змінюючи змісту судового рішення.

Подання заяви про роз'яснення судового рішення допускається, якщо судове рішення ще не виконане або не закінчився строк, протягом якого рішення може бути пред'явлене до примусового виконання.

Виправлення описок та явних арифметичних помилок у судовому рішенні. Суд може з власної ініціативи або за заявою учасників справи виправити допущені в рішенні чи ухвалі описки чи арифметичні помилки.

Питання про внесення виправлень вирішується без повідомлення учасників справи, про що постановляється ухвала.

ТЕМА 8. ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ЗА ПРАВИЛАМИ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Поняття і особливості розгляду справ окремого провадження. Класифікація справ окремого провадження. Заінтересовані особи: проблеми теорії та практики. Участь представника у справах окремого провадження. Запровадження нових категорій справ окремого провадження. Проблемні питання участі присяжних у справах окремого провадження. Процесуальні особливості розгляду судом справ про усиновлення (національне та міждержавне). Актуалізація окремого провадження в умовах воєнного стану.

Поняття і особливості розгляду справ окремого провадження. Окреме провадження є видом неповного цивільного судочинства. Воно відрізняється від інших видів, таких як позовне та наказне провадження. Цей вид провадження має свої особливості та процесуальні правила, які визначають порядок розгляду справ. Воно застосовується у випадках, коли справа має просту структуру та не потребує глибокого доказового дослідження. В порядку окремого провадження розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав. Такі справи можуть стосуватися, наприклад, встановлення факту родинних відносин, встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність тощо. Особливості розгляду справ окремого провадження полягають у спрощеному порядку процесуальних дій та скорочених термінах. Перелік справ окремого провадження закріплений в ч. 2 ст. 293 ЦПК України та не є вичерпним, але слід зазначити, що віднесення нової категорії справ до розгляду в порядку окремого провадження встановлюється законом.

Класифікація справ окремого провадження.

Суд розглядає в порядку **окремого провадження** справи про :

1) обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; 2) надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності; 3) визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; 4) усиновлення; 5) встановлення фактів, що мають юридичне значення; 6) відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі; 7) передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність; 8) визнання спадщини відумерлою; 9) надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; 10) примусову госпіталізацію до протитуберкульозного

закладу; 11) розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб.

У порядку окремого провадження розглядаються також справи про надання права на шлюб, про розірвання шлюбу за заявою подружжя, яке має дітей, за заявою будь-кого з подружжя, якщо один з нього засуджений до позбавлення волі, про встановлення режиму окремого проживання за заявою подружжя та інші справи у випадках, встановлених законом (ст. 293 ЦПК).

Заінтересовані особи: проблеми теорії та практики.

Відповідно до ст. 42 ЦПК України у справах окремого провадження учасниками справи є заявники, інші заінтересовані особи, а також у справах можуть брати участь органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.

Заінтересовані особи беруть участь у справах окремого провадження з метою захисту своїх інтересів або інтересів держави. Але на відміну від заявника ці особи самі не звертаються до суду із заявою, а вступають у вже розпочатий процес з власної ініціативи або притягуються до участі у справі судом. Частиною 3 ст. 42 ЦПК України визначено, що у справах окремого провадження учасниками справи є заявники, інші заінтересовані особи.

Згідно ч. 4 ст. 294 ЦПК України, справи окремого провадження суд розглядає за участю заявника і заінтересованих осіб. До заінтересованих осіб належать особи, які беруть участь у справі та мають у ній юридичну заінтересованість.

Коло заінтересованих осіб визначається взаємовідносинами із заявником у зв'язку з обставинами, які підлягають встановленню і які можуть вплинути на їх права та обов'язки. Участь у справі цих осіб зумовлюється тим, що із установленням окремих обставин заявник може реалізувати свої права у правовідносинах, у яких беруть участь і заінтересовані особи. Для цих осіб характерним є те, що їхні суб'єктивні права та обов'язки мають юридичний зв'язок із суб'єктивними правами і обов'язками заявників.

До заінтересованих осіб не можуть бути віднесені органи державної влади та місцевого самоврядування та інші організації, яким закон надає право засвідчити певний юридичний факт, але своєчасно цього не було здійснено, хоча така можливість не втрачена (наприклад, відмова нотаріальної контори засвідчити факт і час пред'явлення документа).

Участь представника у справах окремого провадження

Починаючи з 2017 року, ЦПК України був підданий значній кількості змін, які внесли суттєві модифікації до його положень. Так, в чинну редакцію²⁵ внесли зміни щодо обов'язкової участі представників у деяких категоріях справ окремого провадження. Це питання регламентовано в Розділі 4 «Окреме провадження», Главі 1 ЦПК України «Загальні положення». В частині 5 статті 293 передбачено, що розгляд справ про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної

дієздатності фізичної особи, про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку, про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу, проводиться судом за обов'язковою участю адвоката особи, стосовно якої розглядається справа. У разі якщо особа не залучила адвоката, суд залучає його через орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правничої допомоги. Рішення суду про доручення призначити адвоката негайно, але не пізніше двох робочих днів, надсилається відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правничої допомоги, для виконання.

Відповідно до абзацу 2 частини 4 статті 294 ЦПК України, справа про розірвання шлюбу за заявою особи, засудженої до позбавлення волі, може бути розглянута судом за участю представника такої особи. Отже, з загального аналізу глави 1 розділу 4 ЦПК України вбачається, що в інших категоріях справ окремого провадження участь представника не передбачена, що є неправильним, оскільки обмежує особу у здійсненні її права на правничу допомогу.

Запровадження нових категорій справ окремого провадження.

Новелізація інституту окремого провадження у Цивільному процесуальному кодексі України (ЦПК України) опосередковується здебільшого тими нормами, які регламентують порядок розгляду певних категорій цивільних справ. Зокрема, найсуттєвіші новації інституту окремого провадження пов'язані з появою такої категорії цивільних справ, як справи про видачу і продовження обмежувального припису (глава 13 розділу IV ЦПК України), а також запровадженням строковості дії законної сили судового рішення у справах про визнання фізичної особи недієздатною (частини 6–9 ст. 300 ЦПК України). Загальні положення розгляду справ окремого провадження (статті 293–294 ЦПК України) залишилися без змін, що підтверджує ефективність й усталеність відповідної цивільної процесуальної форми.

Обґрунтовано, що деякі новели інституту окремого провадження потребують подальшої оптимізації, у зв'язку з чим доцільно внести зміни до ЦПК України.

В ситуації повномасштабної війни росії проти України, необхідно внести зміни в правову систему для ефективного врегулювання нових категорій справ в порядку окремого провадження. Наприклад, однією з таких категорій може бути підтвердження факту знищення майна, що стало результатом військових дій.

Проблемні питання участі присяжних у справах окремого провадження.

У певних, законом передбачених ситуаціях, зобов'язаний розглядати справу не лише одноособово, а залучити до **розгляду присяжних**. Саме відповідно до частини 4 статті 293 ЦПК України така участь присяжних (суддя та 2 присяжних) передбачена у справах, що стосуються: обмеження цивільної дієздатності фізичної особи; визнання фізичної особи недієздатною та відновлення її цивільної дієздатності; визнання фізичної особи безвісно

відсутньою чи оголошення її померлою; усиновлення; надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; примусова госпіталізація до протитуберкульозного закладу.

Поки впровадження традиційного інституту присяжних знаходиться у фазі законодавчих ініціатив, думки серед науковців, суддів та фахівців розділені стосовно доцільності і подальшого розвитку цього інституту в цивільному судочинстві. Це пояснюється тим, що, як свідчить практика, інститут присяжних не виконує тих завдань, які зазвичай відводяться йому.

Процесуальні особливості розгляду судом справ про усиновлення (національне та міждержавне).

Окреме провадження у справах про усиновлення дозволяє забезпечити більш ґрунтовний та всебічний розгляд питань, пов'язаних з добробутом та майбутнім дитини, а також забезпечити належний захист її прав та інтересів. Це також дозволяє залучити різні сторони, такі як опікун або піклувальник дитини, представники органів опіки та піклування, для забезпечення належної участі та контролю над процесом усиновлення.

Від початку повномасштабної війни в Україні, процедура усиновлення претерпіла певні зміни. Упродовж першого місяця після початку воєнних дій з боку Росії в Україні, усиновлення було тимчасово призупинено (точніше кажучи, його здійснення стало неможливим). Ця заборона поширювалась як на процедури, які були ініційовані до конфлікту, так і на нові заявки на усиновлення. Важливо зазначити, що така пауза не була викликана змінами в законодавстві, а, скоріше, була обумовлена об'єктивними реаліями. Органи державної влади, зокрема суди, що беруть участь у процедурі усиновлення, в основному змушені були призупинити свою діяльність, щоб забезпечити безпеку своїх працівників. На сьогоднішній день, радниця – уповноважена Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації, Дар'я Герасимчук, заявила на брифінгу, що українським та іноземним громадянам неможливо усиновлювати дітей. Процедура стала недоступною через те, що здійснення вимог законодавства у даний час є проблематичним.

Актуалізація окремого провадження в умовах воєнного стану.

Важливим аспектом справедливого та ефективного судочинства в умовах воєнного стану є забезпечення належного та швидкого розгляду і вирішення справ, осіб, які зазнали втрат і страждань від війни. Одним із засобів досягнення цієї мети є використання окремого провадження в цивільному судочинстві. Окреме провадження є видом цивільного судочинства, за яким розглядаються справи, які мають особливий статус, не містять спору про право, вимагають спеціального підходу до їхнього розгляду, вирішуються за спрощеною, пришвидшеною процедурою.

У контексті воєнного стану важливо враховувати, що питання, пов'язані з правами людини, правовими статусами, майном та іншими аспектами життя суспільства, можуть потребувати швидкого та спеціалізованого вирішення. В умовах активних бойових дій та викликів, що виникають через війну, можливість використання окремого провадження набуває особливого значення.

Справи, які стосуються, наприклад, захисту прав біженців, евакуйованих осіб, компенсації збитків від війни, пошкодження майна осіб, отримують першочергову важливість

ТЕМА 9. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ У АПЕЛЯЦІЙНОМУ ТА КАСАЦІЙНОМУ ПОРЯДКУ, ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ТА ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ

Конституційне право на апеляційний перегляд справи: теоретичні та практичні аспекти. Обмеження доступу до суду апеляційної інстанції («фільтри» апеляційного оскарження). Оновлення повноважень суду апеляційної інстанції: спірність окремих повноважень. Обмеження доступу до суду касаційної інстанції («фільтри» касаційного оскарження). Повноваження суду касаційної інстанції. Поняття судової правотворчості (судового активізму). Запровадження істотно нового повноваження суду на стадії перегляду справи – визнання судового рішення нечинним: проблеми та перспективи. Перегляд судового рішення за нововиявленими та виключними обставинами. Конституційна скарга як підстава перегляду рішення за виключними обставинами.

Конституційне право на апеляційний перегляд справи: теоретичні та практичні аспекти.

Право на апеляційне оскарження є конституційним правом та визнається однією з основних засад судочинства. Це додаткова гарантія справедливого розгляду справи, механізм виправлення судової помилки та свого роду засіб формування єдиної судової практики. Таке право не є безмежним, адже з одного боку, покликано захистити права та свободи людини і громадянина, а з іншого захищає систему судоустрою від зловживання процесуальними правами та обов'язками з боку учасників справи, та підтримує рівновагу в системі здійснення правосуддя задля забезпечення ефективної роботи судів.

Обмеження доступу до суду апеляційної інстанції («фільтри» апеляційного оскарження).

Одним із питань оцінки апеляційного розгляду є питання, чи всі рішення суду першої інстанції можуть бути оскаржені в апеляційному порядку. В західноєвропейських процесах не всі рішення суду першої інстанції можуть стати предметом розгляду апеляційної інстанції. Так, у Франції апеляція не допускається у випадках, якщо предмет спору незначний, Цивільні процесуальні кодекси Німеччини та Бельгії містять обмеження апеляційного оскарження в залежності від ціни позову. Чи слід в Україні дотримуватись такого підходу, обмежуючи доступ до апеляційної інстанції, вбачається, що ні, оскільки «незначні за розміром позови подаються особами малозабезпеченими, якщо виключити цю категорію справ із компетенції апеляційних судів з метою надання їм можливості зосередитись на розгляді майнових спорів з більшою

ціною позову, то це призведе до обмеження можливості судового захисту малозабезпеченої категорії громадян, що суперечить принципу доступності до судового захисту». Крім того, обмеження в оскарженні рішень судів першої інстанції може призвести до часткової «безконтрольності правосуддя». Апеляція дійсно за загальним принципом може бути подана на всі рішення суду першої інстанції, оскільки правова держава характеризується не тільки недопущенням порушень законодавства, прав і свобод людини, а ще й створенням відповідних гарантій для відновлення цих прав.

Оновлення повноважень суду апеляційної інстанції: спірність окремих повноважень.

Оновлення повноважень суду апеляційної інстанції має своєю метою посилити позицію апеляційного суду в конкретних повноваженнях з метою запобігання зловживанню процесуальними правами відповідно до принципу правової визначеності та остаточності судового рішення. Стаття 369 ЦПК України передбачає повноваження суду апеляційної інстанції щодо спрощеного позовного провадження і містить виключний перелік справ та процесуальних ухвал суду першої інстанції, які можуть бути розглянуті в апеляційному порядку без повідомлення учасників справи. Ухвалення нового рішення (ст. 376 ЦПК України) є основним з повноважень суду апеляційної інстанції, оскільки таке повноваження відповідає цілям апеляційного провадження – завершити провадження у справі на даній стадії процесу і усунути суддівську помилку. Апеляційний суд ухвалює нове рішення тоді, коли при «перевіренні» справи будуть виявлені такі порушення законності і обґрунтованості, які впливають на основний висновок суду першої інстанції про права та обов'язки учасників справи, і приходять до інших висновків. Ухваленням нового рішення повинна виправлятися допущена судом першої інстанції суттєва суддівська помилка, а не просто викладення іншого по суті висновку про те, як повинен вирішуватися спір.

Обмеження доступу до суду касаційної інстанції («фільтри» касаційного оскарження).

В сучасних умовах державотворчого процесу та реалізації судової реформи Україна долучилася до світової тенденції обмеження права на касаційне оскарження рішень суду шляхом встановлення на законодавчому рівні критеріїв та інших правових вимог, що мають на меті надати сторонам можливість оскаржити судові рішення до суду касаційної інстанції. Такі правові вимоги **називають касаційними «фільтрами»**. Зі вступом в 2020 році в силу змін до ЦПК України, ГПК України та КАС України впроваджено уніфіковані касаційні фільтри для визначених категорій справ. До зазначених змін процесуального законодавства в національній науковій доктрині поширення набувала дискусія стосовно необмеженості касаційного оскарження, виключався підхід за якого визначалися межі судового розгляду проваджень не обмежуючись забезпеченням правильного і однакового трактування і застосування судами норм матеріального та процесуального права. Іншими словами будь-які фільтри касаційного розгляду на той час не

існували. Очевидно, що практична юрисдикційна всеосяжність суду касаційної інстанції призводить до його перевантаженості. Загалом касаційна інстанція переглядає судові рішення з метою ухвалення остаточного рішення.

Такий перегляд має бути з певних, чітко визначених та встановлених підстав та водночас має виключати повторний розгляд справи по суті, а право перегляду чітко обмежене часом. Визначені особливості касаційного перегляду самі по собі формують особливість даної стадії процесу. Касаційні «фільтри» передбачені і в ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: встановлено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру у контексті принципу правової визначеності. Конституція України в ст. 129 визначає право на касаційне оскарження рішень у визначених випадках.

Аналогічне положення визначне і у ст. 14 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Аналізуючи положення ЦПК України, вбачається що до числа «фільтрів» доцільно виділити наступні їх групи. **«Фільтри» під час відкриття касаційного провадження:** виключна обов'язковість попереднього оскарження рішення суду в апеляційному порядку (пп. 1, 2 ч. 1 ст. 389 ЦПК України); чітко визначений перелік виду судового рішення, що може бути оскаржене (пп. 2, 3 ч. 1 ст. 389 ЦПК України); обмеження підстав, за якими судові рішення може бути оскаржене (ч. 2 ст. 389 ЦПК України); обмеження ціною позову та введення категорії малозначних справ (ч. 3 ст. 389 ЦПК України); за деякими виключеннями, однак право та необхідність апеляційного оскарження рішення особою, яку не залучили до розгляду справи має бути реалізоване (ч. 4 ст. 389 ЦПК України); чітке визначення підстав оскарження (п. 4 ч. 4 ст. 393 ЦПК); визначений строк касаційного оскарження та умови прийняття скарг до розгляду (ч. 3 ст. 394 ЦПК України); безпідставність касаційної скарги (п. 5 ч. 2, ч. 4 ст. 394 ЦПК України); визначені обставини та умови розгляду касаційної скарги, що надійшла до суду після закінчення терміну касаційного оскарження (ст. 405 ЦПК України). При попередньому розгляді касаційної справи «фільтром» є обмеження підстав за якими справа може бути призначена до судового розгляду (ст. 401 ЦПК України).

Повноваження суду касаційної інстанції.

Повноваження суду касаційної інстанції – це сукупність його прав та обов'язків, пов'язаних із застосуванням процесуально-правових наслідків щодо рішень і ухвал суду першої інстанції та апеляційної інстанції, ухвалених у цивільних справах, законність яких перевіряється у касаційному порядку. Повноваження суду касаційної інстанції визначені цивільним процесуальним законодавством України. Верховний Суд за результатами розгляду касаційної скарги має право: 1) залишити судові рішення судів першої інстанції та

апеляційної інстанції без змін, а скаргу без задоволення; 2) скасувати судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій повністю або частково і передати справу повністю або частково на новий розгляд, зокрема за встановленою підсудністю або для продовження розгляду; 3) скасувати судові рішення повністю або частково і ухвалити нове рішення у відповідній частині або змінити рішення, не передаючи справи на новий розгляд; 4) скасувати постанову суду апеляційної інстанції повністю або частково і залишити в силі рішення суду першої інстанції у відповідній частині; 5) скасувати судові рішення суду першої та апеляційної інстанцій у відповідній частині і закрити провадження у справі чи залишити позов без розгляду у відповідній частині; 6) у передбачених ЦПК України випадках визнати нечинними судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій повністю або частково і закрити провадження у справі у відповідній частині; 7) у передбачених ЦПК України випадках скасувати свою постанову (повністю або частково) і прийняти одне з рішень, зазначених у пунктах 1–6 ч. 1 ст. 409 ЦПК України

Поняття судової правотворчості (судового активізму).

Судову правотворчість можна назвати особливим, специфічним різновидом правотворчості, яка має певні особливості. По-перше, вона здійснюється спеціально-уповноваженим суб'єктом – судом; спрямована на створення, зміну або скасування нормативних приписів; визнана процесуально-процедурною діяльністю; її результати закріплюються в документах, судових правотворчих актах; пов'язана із реалізацією функцій судової влади.

Судовий активізм означає позицію суду, що більше ґрунтується на особистих чи політичних міркуваннях, ніж на чинному праві. Іноді цей термін використовується як антонім судової стриманості. Формування судової практики полягає у правотворчій активності суддів, яка проявляється передусім при наявності прогалин у законодавстві й праві; відшукуванні правової норми, яку належить застосовувати за наявності колізій або конкуренції між загальною нормою спеціального нормативно-правового акта та спеціальною нормою нормативно-правового акта загальної дії, та інших проблемах з'ясування дійсного характеру спірних відносин під час судового розгляду справ, таких як вибір судом методу тлумачення законодавства, під час якого допускається та чи інша ступінь свободи інтерпретації. Отже, судово-конституційна реформа надала проблемі судової правотворчості нового наголосу та акценту в частині посилення ролі, зокрема, правових позицій Верховного Суду та Постанов Пленуму ВС.

Запровадження істотно нового повноваження суду на стадії перегляду справи – визнання судового рішення нечинним: проблеми та перспективи.

Одним з повноважень суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги (п. 3 ч. 1 ст. 374 ЦПК України) є визнання нечинним судового рішення суду першої інстанції повністю або частково у передбачених ЦПК України випадках і закриття провадження у справі у відповідній частині. А також серед повноважень суду касаційної інстанції за результатами розгляду касаційної скарги є можливість визнати нечинними

судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій повністю або частково і закрити провадження у справі у відповідній частині (п. 6 ч. 1 ст. 409 ЦПК України). Підставою для визнання нечинним судового рішення суду першої інстанції, незалежно від дотримання норм матеріального та процесуального права, є прийняття судом апеляційної інстанції відмови позивача від позову чи затвердження мирової угоди сторін на стадії апеляційного провадження. Таке повноваження суду апеляційної інстанції є позитивною новелою цивільного процесуального законодавства, яке було введено у 2017 році, відповідно до якої апеляційний суд може визнати рішення першої інстанції нечинним. При визнанні рішення нечинним на підставі відмови позивача від позову або при затвердженні мирової угоди сторонами (при дотриманні правил ст. 206–208 ЦПК України), суд апеляційної інстанції не переглядає справи та не перевіряє рішення суду першої інстанції; керуючись диспозитивним правом сторін укласти мирову угоду або відмовитись від позовних вимог, визнає рішення суду першої інстанції нечинним – таким, що не породжує правових наслідків. Нечинне рішення не підлягає виконанню та не породжує інших правових наслідків щодо набрання рішенням суду законної сили.

Перегляд судового рішення за нововиявленими та виключними обставинами.

Перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами забезпечує виконання завдання цивільного судочинства щодо справедливого та неупередженого розгляду та вирішення цивільної справи. Перегляд за нововиявленими або виключними обставинами є одним із механізмів, через який може бути реалізовано і принцип об'єктивної істини. Особливість вираження принципу об'єктивної істини при перегляді судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами полягає у тому, що суд, враховуючи такі підстави для перегляду, має переглянути судові рішення з урахуванням таких обставин. Нововиявлені обставини – це юридичні факти, які мають істотне значення для розгляду справи та існували на час розгляду справи, але не були і не могли бути відомі заявнику, а також обставини, які виникли після набрання судовим рішенням законної сили та віднесені законом до нововиявлених обставин. Виключні обставини – це обставини, що свідчать про недоліки судового розгляду справи, які викликають обґрунтовані сумніви щодо справедливості, неупередженості судового розгляду. Перегляд справ за нововиявленими та виключними обставинами відбувається за визначених законом умовах. Підстави для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами передбачені у ч. 2 ст. 423 ЦПК України, ними є: 1) істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи; 2) встановлений вироком або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної сили, факт надання завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного перекладу, фальшивості письмових, речових чи електронних доказів, що призвели до ухвалення незаконного

рішення у даній справі; 3) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, що підлягає перегляду. Не є підставою для перегляду рішення суду за нововиявленими обставинами: переоцінка доказів, оцінених судом у процесі розгляду справи; докази, які не оцінювалися судом, стосовно обставин, що були встановлені судом.

Конституційна скарга як підстава перегляду рішення за виключними обставинами.

Однією з виключних обставин відповідно до п. 1 ч. 3 ст. 423 ЦПК України є встановлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане.

Вирішення цивільної справи із застосуванням нормативного акта, визнаного згодом неконституційним, свідчить про незаконність судового рішення та порушення принципу верховенства права як основної засади цивільного судочинства, що зумовлює необхідність повторного розгляду справи і прийняття у ній рішення без застосування неконституційних законодавчих положень. Таким чином, неконституційність закону, застосованого судом для вирішення справи, встановлена згодом рішенням Конституційного Суду України, свідчить про те, що справу було вирішено не у відповідності до Конституції України. Сама ця обставина і дискредитує судові рішення.

ТЕМА 10. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах. Юрисдикційність спорів щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності державного чи приватного виконавця. Строки пред'явлення виконавчого документа до виконання. Добровільне виконання рішень про стягнення періодичних платежів. Сторони виконавчого провадження. Початок примусового виконання судового рішення. Зміна способу виконання судових рішень. Особливості виконання рішень ЄСПЛ. Правове регулювання судового контролю за виконанням судових рішень. Судовий контроль за виконанням судових рішень зобов'язального характеру.

Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах.

Виконання рішення суду є завершальною стадією цивільного судочинства, у якій рішення, що набрало законної сили, звертається до виконання та вирішуються питання, що виникають у зв'язку зі зверненням рішення до виконання та його виконанням. Правосуддя у цивільних справах не може вважатися ефективним, якщо судові рішення не виконуватимуться. Отже, недостатньо просто задекларувати принцип обов'язковості судових рішень, нагальною є необхідність передбачити надійний механізм, який би гарантував їх неухильне виконання. Оскільки, без належного виконання судове рішення суттєво втрачає свій авторитет і силу виховного, превентивного впливу. Крім того, швидке і точне виконання судових рішень це вагомий компонент у процесі формування впливової судової влади України

Юрисдикційність спорів щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності державного чи приватного виконавця.

Право приватного виконавця відкривати виконавче провадження обмежується виконавчим округом, на території якого він здійснює діяльність та відомості щодо нього містяться у Єдиному реєстрі приватних виконавців України. Законом України "Про виконавче провадження" встановлено спеціальний порядок судового оскарження рішень, дій чи бездіяльності державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби щодо виконання постанов про стягнення основної винагороди, витрат виконавчого провадження. Згідно з цим порядком відповідні спори належать до юрисдикції адміністративних судів і їх слід розглядати за правилами адміністративного судочинства.

Для визначення предметної юрисдикції, зокрема щодо судового оскарження рішення, дії чи бездіяльності державного виконавця, вирішальне значення має суть оспорюваних дій. Питання щодо затвердження мирової угоди на стадії виконання судового рішення належить до юрисдикції господарського суду (стаття 330 ГПК України), так само як і оскарження дій державного виконавця, пов'язаних з відновленням виконавчого провадження після скасування мирової угоди.

Якщо спір у справі не є публічно-правовим, а випливає з відносин, які стосуються реалізації права позивача на захист майнових прав, це унеможливорює розгляд справи за правилами адміністративного судочинства. Ураховуючи відсутність між сторонами господарських правовідносин, як і спору про право, який виник з таких правовідносин, а також відсутність імперативних норм процесуального закону про віднесення такого виду спору до юрисдикції господарських судів, правильним є висновок про те, що майновий спір у цій справі між господарюючим суб'єктом та фізичною особою має вирішуватися в порядку цивільного судочинства.

Строки пред'явлення виконавчого документа до виконання.

Виконавчі документи можуть бути пред'явлені до примусового виконання протягом 3 років, крім посвідчень комісій по трудових спорах та виконавчих документів, за якими стягувачем є держава або державний орган, які можуть бути пред'явлені до примусового виконання протягом трьох місяців.

Відповідні строки встановлюються для виконання рішення з наступного дня після набрання ним законної сили чи закінчення строку, встановленого в разі відстрочки чи розстрочки виконання рішення, а якщо рішення підлягає негайному виконанню - з наступного дня після його прийняття.

Виконавчий документ про стягнення періодичних платежів у справах про стягнення аліментів, відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я, втрати годувальника тощо може бути пред'явлено до виконання протягом усього періоду, на який присуджені платежі.

Строки пред'явлення виконавчого документа до виконання перериваються у разі:

- пред'явлення виконавчого документа до виконання;
- надання судом, який розглядав справу як суд першої інстанції, відстрочки або розстрочки виконання рішення.

У разі повернення виконавчого документа стягувачу у зв'язку з неможливістю в повному обсязі або частково виконати рішення строк пред'явлення такого документа до виконання після переривання встановлюється з дня його повернення, а в разі повернення виконавчого документа у зв'язку із встановленою законом заборонаю щодо звернення стягнення на майно чи кошти боржника, а також проведення інших виконавчих дій стосовно боржника - з дня закінчення строку дії відповідної заборони.

Проте, якщо пропущено строки, можна звернутися із заявою про поновлення такого строку до суду, який розглядав справу як суд першої інстанції.

Добровільне виконання рішень про стягнення періодичних платежів.

Добровільне виконання рішень суду дозволяє боржникам уникнути додаткових фінансових витрат у зв'язку з примусовим виконанням та не

хвилюватись про обмеження власних прав, які можуть накласти державні виконавці.

У разі добровільного порядку виконання рішень про стягнення періодичних платежів, виконавчий документ разом із заявою може бути надісланий стягувачем підприємству, установі, організації, фізичній особі - підприємцю, які виплачують боржнику відповідно заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи.

У заяві зазначається:

- реквізити банківського рахунка, на який слід перераховувати кошти;
- прізвище, ім'я, по батькові стягувача, реквізити документа, що посвідчує його особу.

Розмір відрахувань.

У разі стягнення аліментів, відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю особи, у зв'язку із втратою годувальника, майнової та/або моральної шкоди, завданої кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням, - 50 відсотків;

За іншими видами стягнень, якщо інше не передбачено законом, - 20 відсотків.

З пенсії може бути відраховано не більш як 50 відсотків її розміру на утримання членів сім'ї (аліменти), на відшкодування збитків від розкрадання майна підприємств, установ і організацій, на відшкодування пенсіонером шкоди, заподіяної каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, а також у зв'язку із смертю потерпілого, на повернення переплачених сум заробітної плати в передбачених законом випадках.

За іншими видами стягнень може бути відраховано не більш як 20 відсотків пенсії.

Загальний розмір усіх відрахувань під час кожної виплати заробітної плати та інших доходів боржника не може перевищувати 50 відсотків заробітної плати, що має бути виплачена працівнику, у тому числі у разі відрахування за кількома виконавчими документами.

Це обмеження не поширюється на відрахування із заробітної плати у разі відбування боржником покарання у виді виправних робіт і стягнення аліментів на неповнолітніх дітей. У таких випадках розмір відрахувань із заробітної плати не може перевищувати 70 відсотків.

Розмір відрахувань із заробітної плати, пенсії, стипендії та інших доходів боржника вираховується із суми, що залишається після утримання податків, зборів та єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

У разі наявності заборгованості за виконавчими документами про стягнення періодичних платежів або заперечення її розміру боржником стягувач має право пред'явити виконавчий документ для примусового виконання.

Сторони виконавчого провадження.

Сторонами у виконавчому провадженні є боржник та стягувач. Стягувачем може бути фізична або юридична особа, на користь чи в інтересах

якої видано виконавчий документ. Боржником є фізична або юридична особа, визначена виконавчим документом. За виконавчим документом про стягнення в дохід держави коштів або про вчинення інших дій на користь чи в інтересах держави від її імені виступає орган, за позовом якого судом винесено відповідне рішення, або орган державної влади (крім суду), який відповідно до закону прийняв таке рішення. За іншими виконавчими документами про стягнення в дохід держави коштів або про вчинення інших дій на користь держави від її імені виступають органи державної податкової служби. У виконавчому провадженні можуть брати участь кілька стягувачів. Кожен з них щодо іншої сторони має право брати участь у виконавчому провадженні самостійно або доручити участь у виконавчому провадженні одному із співучасників. Якщо в процесі здійснення виконавчого провадження одна із сторін вибуває, державний виконавець за власною ініціативою або за заявою сторін, а також сама заінтересована сторона мають право звернутися до суду із заявою про заміну сторони її правонаступником. Для правонаступника всі дії, які були вчинені до його вступу у виконавче провадження, обов'язкові тією мірою, якою вони були б обов'язковими для сторони, яку правонаступник замінив. правонаступництво можливе на всіх стадіях виконавчого провадження – з моменту відкриття виконавчого провадження до його закінчення. У разі якщо сторона виконавчого провадження змінила найменування (для юридичної особи) або прізвище, власне ім'я чи по батькові (для фізичної особи), державний виконавець за наявності підтверджуючих документів своєю постановою, яка затверджується начальником відділу, змінює назву сторони виконавчого провадження. Сторони виконавчого провадження можуть реалізовувати свої права і обов'язки самостійно або через представників. Особиста участь фізичної особи у виконавчому провадженні не позбавляє її права мати представника, крім випадку, коли боржник згідно з рішенням зобов'язаний вчинити певні дії особисто. Неповнолітні та особи, визнані судом недієздатними, реалізують свої права та виконують обов'язки, пов'язані з виконавчим провадженням, відповідно до вимог закону. У разі якщо стороною виконавчого провадження є особа, визнана судом безвісно відсутньою, державний виконавець своєю постановою залучає до участі у виконавчому провадженні особу, яка є опікуном її майна. Участь юридичних осіб у виконавчому провадженні здійснюється їх керівниками чи органами, посадовими особами, які діють у межах повноважень, наданих їм законом, або через представників юридичної особи. Повноваження представника у виконавчому провадженні повинні бути підтверджені довіреністю, виданою і оформленою відповідно до вимог закону. Оригінал документу, що підтверджує повноваження представників, або належним чином завірених їх копій приєднуються до матеріалів виконавчого провадження. Обмеження повноважень представника на вчинення певної виконавчої дії мають бути застережені у виданій йому довіреності. Представниками у виконавчому провадженні не можуть бути - особи, які не досягли 18-річного віку, крім випадків передбачених законом; - особи над якими встановлено опіку чи

підкування; - судді, слідчі, прокурори, державні виконавці, крім випадків, коли вони діють як законні представники або уповноважені особи відповідного органу, що є стороною виконавчого провадження; - інші особи, які відповідно до закону не можуть здійснювати представництво. Сторони виконавчого провадження або їх представники можуть знайомитися із матеріалами виконавчого провадження у відповідному органі ДВС у спеціально визначений для прийому громадян час за усним клопотанням до державного виконавця. За бажанням сторони виконавчого провадження або її представника ознайомитись із матеріалами виконавчого провадження в інший час виконавче провадження надається їй для ознайомлення на підставі письмової заяви, в якій зазначаються бажана дата та час ознайомлення, за резолюцією начальника відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець. Ознайомлення з матеріалами виконавчого провадження здійснюється в приміщенні органу ДВС та у присутності державного чи приватного виконавця, про що у виконавчому провадженні робиться відмітка. Сторона виконавчого провадження має право робити копії з документів виконавчого провадження, виписки з них. Вилучення з матеріалів виконавчого провадження будь-яких документів не допускається.

Початок примусового виконання судового рішення.

Заява про примусове виконання рішення подається до органу державної виконавчої служби або приватного виконавця у письмовій формі разом із оригіналом (дублікатом) виконавчого документа.

У заяві про примусове виконання рішення зазначаються такі відомості:

назва і дата видачі виконавчого документа;

прізвище, ім'я та (за наявності) по батькові стягувача;

дата народження та адреса місця проживання чи перебування стягувача;

реєстраційний номер облікової картки платника податків або серія та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання в установленому порядку відмовилися від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку в паспорті) стягувача;

номер телефону стягувача;

унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі (далі - УНЗР) стягувача - фізичної особи (за наявності);

спосіб перерахування стягнутих з боржника грошових сум (у разі виконання рішення про стягнення коштів);

реквізити рахунку, відкритого у банку або іншій фінансовій установі, небанківського надавача платіжних послуг, для отримання стягнутих з боржника грошових сум (за наявності).

Зміна способу виконання судових рішень.

Декілька норм чинного законодавства України регулюють особливості зміни способу та порядку виконання рішення суду.

Так частина третя статті 33 Закону України "Про виконавче провадження" передбачає, що за наявності обставин, що ускладнюють виконання судового рішення або роблять його неможливим, сторони, а також

виконавець за заявою сторін або державний виконавець з власної ініціативи у випадку, передбаченому Законом України "Про гарантії держави щодо виконання судових рішень" мають право звернутися до суду, який розглядав справу як суд першої інстанції, із заявою про встановлення або зміну способу і порядку виконання рішення.

Процедура зміни способу або порядку виконання судового рішення однакова в цивільному, господарському та адміністративному процесах:

- із заявою про зміну способу або порядку виконання судового рішення може звернутися стягувач або виконавець. Ця заява подається до суду, що розглядав справу як суд першої інстанції (частина деручи статті 378 Кодексу адміністративного судочинства України; частина деручи статті 331 Господарського процесуального кодексу України; частина деручи статті 435 Цивільного процесуального кодексу України);

- заява про встановлення або зміну способу або порядку виконання судового рішення розглядається у десятиденний рядків з дня її надходження в судовому засіданні з повідомленням учасників справи (частина друга статті 378 Кодексу адміністративного судочинства України; частина друга статті 331 Господарського процесуального кодексу України; частина друга статті 435 Цивільного процесуального кодексу України);

- підставою для встановлення або зміни способу або порядку виконання судового рішення є обставини, що істотно ускладнюють або унеможливають виконання рішення (частина третя статті 378 Кодексу адміністративного судочинства України; частина третя статті 331 Господарського процесуального кодексу України; частина третя статті 435 Цивільного процесуального кодексу України).

Враховуючи мінімальне правове регулювання порядку зміни способу та порядку виконання рішення суду, закономірно, що значну роль у формуванні підходів до застосування відповідних нормативних приписів відіграє **практика Верховного Суду**.

На рівні судів касаційної інстанції неодноразово застосовувалася наступна позиція:

"поняття "спосіб і порядок" виконання судового рішення мають спеціальне значення, яку стосується виконавчого провадження. Сморід означають визначену рішенням суду послідовність і зміст вчинення виконавчих дій виконавцем відповідно до Закону України "Про виконавче провадження". Спосіб виконання судового рішення - це спосіб реалізації та здійснення способу захисту, що встановлено статтею 16 Цивільного кодексу України. Під зміною способу виконання рішення суду необхідно розуміти прийняття судом нових заходів для реалізації рішення в разі неможливості його виконання у спосіб, раніше встановлений" (постанова Касаційного цивільного суду від 03 жовтня 2018 року у справі № 523/16632/15-ц, постанова Касаційного цивільного суду від 06 червня 2018 року у справі №522/21465/15).

Для зміни способу виконання судового рішення необхідним є з'ясування питання чи не призведе така зміна способу виконання до зміни первісно

обраного позивачем способу захисту своїх прав та інтересів, оскільки змінюючи спосіб виконання судового рішення, суд не може змінювати останнє по суті (постанова Верховного суду України від 25.11.2015 у справі №6-1829цс15, постанова Касаційного господарського суду від 11 квітня 2018 року у справі №904/1478/15).

З огляду на ті, що чинне законодавство України **не містить конкретного переліку підстав зміни способу та порядку виконання судового рішення** особливо актуальним стає дослідження та врахування позицій касаційних судів стосовно цього питання. Водночас, найкраще аналізувати відповідні правові позиції на прикладі конкретних фабул справ, розгляд яких здійснювався касаційними судами.

Особливості виконання рішень ЄСПЛ.

Процедура виконання в Україні рішень ЄСПЛ в частині виплати відшкодування має низку особливостей, серед яких насамперед треба зазначити те, що належне виконання таких рішень є обов'язком України, який виник внаслідок ратифікації нашою державою Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Особливим є суб'єктний склад учасників виконавчого провадження щодо виконання рішень ЄСПЛ. У цих провадженнях боржником завжди виступає держава Україна. Виконання таких рішень може здійснювати лише державна виконавча служба. Приватні виконавці не мають права виконувати рішення ЄСПЛ. Крім цього, особливе місце в системі суб'єктів виконання рішень Європейського Суду з прав людини займає Орган представництва, який координує виконання рішень ЄСПЛ та інформує Комітет міністрів Ради Європи про хід його виконання. Оскільки рішення ЄСПЛ виконуються за рахунок коштів державного бюджету, то особливим суб'єктом виконання рішень ЄСПЛ є Державне казначейство України. До особливостей слід зарахувати і підстави відкриття виконавчого провадження стосовно примусового виконання рішень ЄСПЛ в частині майнових стягнень, адже для такого відкриття не обов'язкова заява самого стягувача. В цьому аспекті важливим є надходження до державної виконавчої служби від Органу представництва оригінального тексту перекладу рішення Суду у справі проти України, яким визнано порушення Конвенції. З дня такого надходження державна виконавча служба зобов'язана відкрити провадження упродовж десяти днів. Крім цього, під час примусового виконання рішень ЄСПЛ неможливе добровільне виконання, а стягувач не сплачує авансового внеску відповідно до ст. 26 ЗУ «Про виконавче провадження».

Особливості правового регулювання порядку виконання рішень ЄСПЛ в Україні в частині виплати відшкодування пов'язані зі специфікою самого рішення Європейського суду з прав людини, його міжнародно-правовим значенням. Такі особливості є виправданими та доцільними, адже забезпечують швидку та повну виплату відшкодування стягувачу наскільки це можливо в сучасних українських реаліях.

Правове регулювання судового контролю за виконанням судових рішень. Судовий контроль за виконанням судових рішень зобов'язального характеру.

Судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільних справах – це особлива форма правосуддя, діяльність суду пов'язана із реалізацією судових актів у цивільних справах, яка здійснюється у формі «контрольного санкціонування» вчинення деяких процесуальних дій у виконавчому провадженні при розгляді цивільних справ, безпосереднього розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність виконавців, як важливої гарантії захисту права особи у післясудовому цивільному процесі та розгляді різних позовів, які стосується заходів примусового виконання рішень.

Відповідно до ст. 447 ЦПК України, сторони виконавчого провадження мають право звернутися до суду із скаргою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до цього Кодексу, порушено їхні права чи свободи.

Відповідно до ст. 447 ЦПК України, скарга подається до суду, який розглянув справу як суд першої інстанції. Про подання скарги суд повідомляє відповідний орган державної виконавчої служби, приватного виконавця не пізніше наступного дня після її надходження до суду.

Строки звернення зі скаргою

Скаргу може бути подано до суду:

а) у десятиденний строк з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її права або свободи;

б) у триденний строк з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її права, у разі оскарження постанови про відкладення провадження виконавчих дій.

Пропущений з поважних причин строк для подання скарги може бути поновлено судом.

За результатами розгляду скарги суд постановляє ухвалу.

У разі встановлення обґрунтованості скарги суд визнає оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність неправомірними і зобов'язує державного виконавця або іншу посадову особу органу державної виконавчої служби, приватного виконавця усунути порушення (поновити порушене право заявника).

Якщо оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність були прийняті або вчинені відповідно до закону, в межах повноважень державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця і право заявника не було порушено, суд постановляє ухвалу про відмову в задоволенні скарги.

Виконання ухвали суду є кінцевим етапом судового контролю. У разі встановлення обґрунтованості скарги суд визнає оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність неправомірними і зобов'язує державного виконавця або іншу

посадову особу органу державної виконавчої служби, приватного виконавця усунути порушення (поновити порушене право заявника).

Якщо оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність були прийняті або вчинені відповідно до закону, в межах повноважень державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця і право заявника не було порушено, суд постановляє ухвалу про відмову в задоволенні скарги.

Судові витрати, пов'язані з розглядом скарги, покладаються судом на заявника, якщо було постановлено рішення про відмову в задоволенні його скарги, або на орган державної виконавчої служби чи приватного виконавця, якщо було постановлено ухвалу про задоволення скарги заявника.

Про виконання ухвали, постановленої за результатами розгляду скарги, відповідний орган державної виконавчої служби, приватний виконавець повідомляють суд і заявника не пізніше ніж у десятиденний строк з дня її одержання.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 1. ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.

ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО В УМОВАХ ВІЙНИ.

1. Право на справедливий судовий розгляд відповідно до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.
2. Зміст права на справедливий судовий розгляд. Об'єкти, судовий захист яких має відбуватися з додержанням вимог справедливого судового розгляду.
3. Елементи права на справедливий суд у цивільному судочинстві.
4. Необтяжений юридичними та економічними перешкодами доступ до судової установи.
5. Належна (справедлива) судова процедура. Публічний судовий розгляд.
6. Розумний строк судового розгляду.
7. Розгляд справи незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.
8. Гарантії права на справедливий суд у цивільному процесі.
9. Проблеми реалізації права на справедливий суд у цивільному судочинстві. Шляхи вдосконалення забезпечення права на справедливий суд.
10. Вплив воєнного стану на цивільне судочинство.

ТЕМА 2. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЮРИСДИКЦІЇ ЗАГАЛЬНИХ СУДІВ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ПІДСУДНОСТІ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ. АЛЬТЕРНАТИВНІ СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ.

1. Оскарження рішень, дій та бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби.
2. Процесуальні особливості розгляду спорів, що виникають із земельних правовідносин.
3. Процесуальні особливості розгляду спорів, що виникають у трудових правовідносинах. Відшкодування моральної шкоди. Питання, пов'язані з перерахунком пенсії, соціальними виплатами.
4. Процесуальні особливості розгляду спорів, пов'язаних з самочинним будівництвом.
5. Процесуальні особливості розгляду спорів, що виникають у житлових правовідносинах.
6. Процесуальні особливості визнання недійсними правочинів, укладених юридичною особою.
7. Особливості способів альтернативного вирішення цивільно-правових спорів. Переговори як самостійний спосіб альтернативного вирішення цивільно-правових спорів.
8. Медіація як спосіб альтернативного вирішення цивільно-правових спорів. Міжнародні практики у сфері врегулювання спорів за участю судді.

9. Третейський розгляд цивільно-правових спорів.

ТЕМА 3. СУД ТА УЧАСНИКИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ (ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ).

1. Проблематика визначення суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин.
2. Проблеми визначення процесуально-правового статусу помічника судді. Підстави та форми участі прокурора в цивільному процесі України.
3. Участь у цивільному судочинстві Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.
4. Участь юридичних та фізичних осіб на захист інтересів інших осіб у цивільному судочинстві.
5. Перспективи залучення *amicus curiae* (з лат. «друг суду») у цивільному судочинстві.
6. Заборона суперечливої процесуальної поведінки (процесуальний естопель). Зловживання процесуальними правами.

ТЕМА 4. ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗІВ ТА ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

1. Використання електронних доказів у процесі доказування.
2. Розподіл тягаря доказування.
3. Поняття доказів та доказування у цивільному процесі. Предмет доказування. Доказові презумпції у цивільному судочинстві.
4. Класифікація доказів.
5. Стандарти доказування у цивільному судочинстві.
6. Поєднання змагальності та процесуальної активності суду.
7. Мета доказування: об'єктивна (матеріальна) істина і судова (формальна, юридична) істина.
8. Проблемні питання доказування.
9. Особливості доказування у певних категоріях справ.
10. Сучасні тенденції у доказуванні.

ТЕМА 5. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СУДАМИ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО СУДОВІ ВИТРАТИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

1. Поняття, юридична природа та класифікація судових витрат. Функції інституту судових витрат.
2. Судові витрати в контексті принципів цивільного судочинства.
3. Судовий збір як основний вид судових витрат.
4. Витрати на професійну правничу допомогу. Особливості відшкодування судових витрат на професійну допомогу адвоката в цивільному процесі.
5. Витрати, пов'язані з судовим доказуванням.

6. Витрати, пов'язані з явкою до суду та забезпеченням участі в справі учасників судового процесу.
7. Порядок оплати судових витрат. Забезпечення та страхування судових витрат. Розподіл судових витрат та їх повернення.
8. Проблемні питання застосування законодавства про судові витрати. Перспективи відшкодування витрат на професійну правничу допомогу.

ТЕМА 6. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ У ПОРЯДКУ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

1. Поняття та сутність позовного провадження та його характерні ознаки.
2. Види позовів у цивільному судочинстві. Групові позови.
3. Проблема обрання позивачем ефективного способу захисту. Процесуальні наслідки обрання неефективного способу захисту.
4. Посилення ролі підготовчого провадження у цивільному судочинстві. Письмові заяви учасників справи, порядок обміну.
5. Запровадження примирних процедур.
6. Заочний розгляд справи: переваги та ризики затягування розгляду справи. Запровадження інституту спрощеного позовного провадження як форми оптимізації цивільного процесу.
7. Критерії віднесення справ до розгляду за правилами спрощеного позовного провадження.
8. Призначення спрощеного позовного провадження та його відмінність від позовного загального.
9. Спрощене позовне провадження як альтернатива наказному провадженню: порівняльно-правовий аспект.
10. Проблематика визначення стадій наказного провадження. Спір про право у наказному провадженні.

ТЕМА 7. ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ТА ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ У СУДІ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ

1. Проблемні питання розгляду цивільних справ у судах першої інстанції.
2. Сутність, поняття, цілі та адресати судового рішення.
3. Судове рішення як процесуальний документ та як компонент судової процедури. Якісні характеристики судового рішення та їхні основні критерії.
4. Міжнародні стандарти, що регламентують питання забезпечення законності, обґрунтованості та справедливості судових рішень.
5. Класифікація судових рішень у цивільному судочинстві, характеристика основних видів судових рішень.
6. Структура та зміст рішення суду у цивільному процесі.

7. Заочне рішення суду та його особливості.
8. Судовий наказ як різновид судового рішення.
9. Структура, зміст та процесуально-документальне оформлення ухвал у цивільному судочинстві. Особливості окремих видів ухвал.
10. Додаткове рішення, роз'яснення судового рішення, виправлення наявних у ньому описок та арифметичних помилок.

ТЕМА 8. ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ЗА ПРАВИЛАМИ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ

1. Поняття і особливості розгляду справ окремого провадження.
2. Класифікація справ окремого провадження.
3. Заінтересовані особи: проблеми теорії та практики.
4. Участь представника у справах окремого провадження.
5. Запровадження нових категорій справ окремого провадження.
6. Проблемні питання участі присяжних у справах окремого провадження. Процесуальні особливості розгляду судом справ про усиновлення (національне та міждержавне).
7. Актуалізація окремого провадження в умовах воєнного стану.

ТЕМА 9. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ У АПЕЛЯЦІЙНОМУ ТА КАСАЦІЙНОМУ ПОРЯДКУ, ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ТА ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ

1. Конституційне право на апеляційний перегляд справи: теоретичні та практичні аспекти.
2. Обмеження доступу до суду апеляційної інстанції («фільтри» апеляційного оскарження).
3. Оновлення повноважень суду апеляційної інстанції: спірність окремих повноважень.
4. Обмеження доступу до суду касаційної інстанції («фільтри» касаційного оскарження).
5. Повноваження суду касаційної інстанції.
6. Поняття судової правотворчості (судового активізму).
7. Запровадження істотно нового повноваження суду на стадії перегляду справи – визнання судового рішення нечинним: проблеми та перспективи.
8. Перегляд судового рішення за нововиявленими та виключними обставинами. Конституційна скарга як підстава перегляду рішення за виключними обставинами.

ТЕМА 10. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

1. Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах.
2. Юрисдикційність спорів щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності державного чи приватного виконавця.
3. Строки пред'явлення виконавчого документа до виконання.
4. Добровільне виконання рішень про стягнення періодичних платежів.
5. Сторони виконавчого провадження. Початок примусового виконання судового рішення.
6. Зміна способу виконання судових рішень.
7. Особливості виконання рішень ЄСПЛ.
8. Правове регулювання судового контролю за виконанням судових рішень. Судовий контроль за виконанням судових рішень зобов'язального характеру.

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ З ДИЦИПЛІНИ «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА»

1. Право на справедливий судовий розгляд відповідно до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.
2. Зміст права на справедливий судовий розгляд.
3. Об'єкти, судовий захист яких має відбуватися з додержанням вимог справедливого судового розгляду.
4. Елементи права на справедливий суд у цивільному судочинстві.
5. Необтяжений юридичними та економічними перешкодами доступ до судової установи.
6. Належна (справедлива) судова процедура.
7. Публічний судовий розгляд.
8. Розумний строк судового розгляду. Розгляд справи незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.
9. Гарантії права на справедливий суд у цивільному процесі.
10. Проблеми реалізації права на справедливий суд у цивільному судочинстві.
11. Шляхи вдосконалення забезпечення права на справедливий суд.
12. Влив воєнного стану на цивільне судочинство.
13. Оскарження рішень, дій та бездіяльності державного/приватного виконавця.
14. Процесуальні особливості розгляду спорів, що виникають із земельних правовідносин.
15. Процесуальні особливості розгляду спорів, що виникають у трудових правовідносинах. Відшкодування моральної шкоди. Питання, пов'язані з перерахунком пенсії. Питання стосовно соціальних виплат
16. Процесуальні особливості розгляду спорів, пов'язаних з самочинним будівництвом.
17. Процесуальні особливості розгляду спорів, що виникають у житлових правовідносинах.
18. Процесуальні особливості визнання недійсними правочинів, укладених юридичною особою.
19. Особливості способів альтернативного вирішення цивільно-правових спорів.
20. Переговори як самостійний спосіб альтернативного вирішення цивільно-правових спорів.
21. Медіація як спосіб альтернативного вирішення цивільно-правових спорів.
22. Міжнародні практики у сфері врегулювання спорів за участю судді.
23. Третейський розгляд цивільно-правових спорів.
24. Проблематика визначення суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин.

25. Проблеми визначення процесуально-правового статусу помічника судді.
26. Підстави та форми участі прокурора в цивільному процесі України.
27. Участь у цивільному судочинстві Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.
28. Участь юридичних та фізичних осіб на захист інтересів інших осіб у цивільному судочинстві. Перспективи залучення *amicus curiae* (з лат. «друг суду») у цивільному судочинстві.
29. Заборона суперечливої процесуальної поведінки (процесуальний естопель). Зловживання процесуальними правами.
30. Використання електронних доказів у процесі доказування.
31. Розподіл тягаря доказування.
32. Поняття доказів та доказування у цивільному процесі.
33. Предмет доказування. Доказові презумпції у цивільному судочинстві. Класифікація доказів. Стандарти доказування у цивільному судочинстві.
34. Поєднання змагальності та процесуальної активності суду.
35. Мета доказування: об'єктивна (матеріальна) істина і судова (формальна, юридична) істина. Проблемні питання доказування.
36. Особливості доказування у певних категоріях справ.
37. Сучасні тенденції у доказуванні.
38. Поняття, юридична природа та класифікація судових витрат. Функції інституту судових витрат.
39. Судові витрати в контексті принципів цивільного судочинства.
40. Судовий збір як основний вид судових витрат.
41. Витрати на професійну правничу допомогу. Особливості відшкодування судових витрат на професійну допомогу адвоката в цивільному процесі.
42. Витрати, пов'язані з судовим доказуванням.
43. Витрати, пов'язані з явкою до суду та забезпеченням участі в справі учасників судового процесу. Порядок оплати судових витрат. Забезпечення та страхування судових витрат.
44. Розподіл судових витрат та їх повернення.
45. Проблемні питання застосування законодавства про судові витрати.
46. Перспективи відшкодування витрат на професійну правничу допомогу.
47. Поняття та сутність позовного провадження та його характерні ознаки.
48. Види позовів у цивільному судочинстві. Групові позови.
49. Проблема обрання позивачем ефективного способу захисту. Процесуальні наслідки обрання неефективного способу захисту.
50. Посилення ролі підготовчого провадження у цивільному судочинстві.
51. Письмові заяви учасників справи, порядок обміну.

52. Запровадження примирних процедур.
53. Заочний розгляд справи: переваги та ризики затягування розгляду справи.
54. Запровадження інституту спрощеного позовного провадження як форми оптимізації цивільного процесу.
55. Критерії віднесення справ до розгляду за правилами спрощеного позовного провадження.
56. Призначення спрощеного позовного провадження та його відмінність від позовного загального.
57. Спрощене позовне провадження як альтернатива наказному провадженню: порівняльно-правовий аспект.
58. Проблематика визначення стадій наказного провадження. Спів право у наказному провадженні.
59. Проблемні питання розгляду цивільних справ у судах першої інстанції.
60. Сутність, поняття, цілі та адресати судового рішення.
61. Судове рішення як процесуальний документ та як компонент судової процедури.
62. Якісні характеристики судового рішення та їхні основні критерії.
63. Міжнародні стандарти, що регламентують питання забезпечення законності, обґрунтованості та справедливості судових рішень.
64. Класифікація судових рішень у цивільному судочинстві, характеристика основних видів судових рішень.
65. Структура та зміст рішення суду у цивільному процесі.
66. Заочне рішення суду та його особливості.
67. Судовий наказ як різновид судового рішення.
68. Структура, зміст та процесуально-документальне оформлення ухвал у цивільному судочинстві. Особливості окремих видів ухвал.
69. Додаткове рішення, роз'яснення судового рішення, виправлення наявних у ньому описок та арифметичних помилок.
70. Поняття і особливості розгляду справ окремого провадження. Класифікація справ окремого провадження.
71. Заінтересовані особи: проблеми теорії та практики.
72. Участь представника у справах окремого провадження. Запровадження нових категорій справ окремого провадження.
73. Проблемні питання участі присяжних у справах окремого провадження.
74. Процесуальні особливості розгляду судом справ про усиновлення (національне та міждержавне). Актуалізація окремого провадження в умовах воєнного стану.
75. Конституційне право на апеляційний перегляд справи: теоретичні та практичні аспекти.
76. Обмеження доступу до суду апеляційної інстанції («фільтри» апеляційного оскарження).

77. Оновлення повноважень суду апеляційної інстанції: спірність окремих повноважень.
78. Обмеження доступу до суду касаційної інстанції («фільтри» касаційного оскарження).
79. Повноваження суду касаційної інстанції.
80. Поняття судової правотворчості (судового активізму).
81. Запровадження істотно нового повноваження суду на стадії перегляду справи – визнання судового рішення нечинним: проблеми та перспективи.
82. Перегляд судового рішення за нововиявленими та виключними обставинами.
83. Конституційна скарга як підстава перегляду рішення за виключними обставинами.
84. Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах.
85. Юрисдикційність спорів щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності державного чи приватного виконавця.
86. Строки пред'явлення виконавчого документа до виконання.
87. Добровільне виконання рішень про стягнення періодичних платежів.
88. Сторони виконавчого провадження. Початок примусового виконання судового рішення. Зміна способу виконання судових рішень.
89. Особливості виконання рішень ЄСПЛ.
90. Правове регулювання судового контролю за виконанням судових рішень.
91. Судовий контроль за виконанням судових рішень зобов'язального характеру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4.11.1950 р., ратифікована Україною Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.04 // Відомості Верховної Ради України. – 2004. - №40-42. – Ст.492.
4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.03 // Відомості Верховної Ради України. 2003. №41-44. Ст.356.
5. Кодекс законів про працю : Закон України від 10.11.1971 // ВВР УРСР. – 1971. - №50. – Ст.375
6. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.02 // Відомості Верховної Ради України. -2002.-№21-22. - Ст.135
7. Про третейські суди : Закон України від 11.05.04 // Відомості Верховної Ради України. – 2004. - №35. – Ст.412
8. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.14 №1697-VII // Голос України. – № 206(5956) від 25.10.14
9. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI// Відомості Верховної Ради України (ВВР)- 2012, №18
10. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від. 02.06.2016 № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 31, ст.545.
11. Про нотаріат : Закон України від 02.09.93 // Відомості Верховної Ради України. 1993. Ст. 383
12. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР// Відомості Верховної Ради. – 1998. - №20. – Ст.99
13. Про судовий збір: Закон України від 8 липня 2011 року № 3674-VI // Відомості Верховної Ради України. 2012. № 14. Ст. 87.
14. Про міжнародне приватне право: Закон України від 25.06.05. // ВВР України 2005 № 32 Ст. 422.
15. Про доступ до судових рішень. Закон України від 22.12.05. // Голос України 2006, №
16. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 1994, N 28, ст. 232.
17. Виконавче провадження: теорія та практика : колективна монографія з додатками / Р. Ф. Ханова, С. О. Кравцов та ін. Харків : Право, 2021. 672 с.
- 18.Васильєв С.В. Цивільне судочинство крізь призму судової практики. Алерта. 2021. 304 с.
- 19.Голубєва Н.Ю. Альтернативне вирішення цивільно-правових спорів. Фенікс. 2021. 344 с.

20. Голубєва Н., Бут І., Полуніна О., Полюк Ю., Цал-Цалко Ю. Сучасні проблеми цивільного та цивільно-процесуального права (в частині цивільно-процесуального права) : навч.-метод. посіб. [Електронне видання] / Н. Голубєва, І. Бут, О. Полуніна, Ю. Полюк, Ю. Цал-Цалко ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2023. 190 с.
21. Кройтор, В. А. Принципи цивільного судочинства та їх система: проблеми сучасної теорії і практики : моногр. / В. А. Кройтор. Харків: Право, 2020. 672 с.
22. Незалежність і дисциплінарна відповідальність суддів: міжнародні стандарти й національна практика: монографія / Н. Антонюк, О. Верба-Сидор, Т. Пашук, С. Рабінович. Вид. 2-ге. Київ : Алерта, 2021. 248 с.
23. Теорія доказового права: науково-практичний посібник (монографія); за заг. ред. д. ю.н., проф., акад. Академії наук Вищої школи України М. М. Ясинка. Київ: Алерта, 2021. 426 с.
24. Факас І.Б. Вплив воєнного стану на цивільне судочинство. Transformation of the legal system and human rights protection under the influence of martial law : Scientific monograph. Under the general editorship of Stratonov V.M. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2024. С.349-378.
25. Факас І.Б. Судовий збір як платіж, що формує спеціалізований фонд Державного бюджету України. Фінансове право в умовах цифрової трансформації : колективна монографія / за заг. ред. Т.А. Латковської. Чернівці : Технодрук, 2021. С. 374-416.
26. Цивільне процесуальне право України: підручник. Вид.2-ге, переробл. та допов. : у2 т. / за загальною ред. д.ю.н., професора, академіка М.М. Ясинка. Київ: Алерта, 2021.
27. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Вид. 3-ге, перероб. та доп. / За заг. ред. д.ю.н., професора академіка Академії наук вищої школи України М.М. Ясинка. Київ : Алерта, 2023. 860 с.
28. Цивільний процес України у схемах і таблицях (особлива частина) : навчальний посібник. Одеса : ОДУВС, 2022. 144 с. Ужгород : Вид- во РІК-У, 2020. 808 с.
29. Цивільний процес : навч. посіб. / [О. Г. Бортнік, О. Л. Зайцев, В. А. Кройтор та ін.] ; за заг. ред. проф. В. А. Кройтора ; МВС України, Харків. нац.ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2022. 336 с.
30. Цивільне процесуальне право України (Загальна частина): підруч. / О.В. Гетманцев, Л.А. Кондрат'єва, Л.А. Остафійчук, А.Л. Паскар, І.Ю. Татулич; за ред. О.В. Гетманцева. Чернівці:Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022, 412 с.
31. Ясинок М.М, Ясинок Д. М. Судові дебати: право, психологія, риторика. Наук.- практ. посіб. Київ, «Алерта», 2023, 3-тє видання, 176 с.
32. Дрогозюк К. Процесуально-правові особливості використання електронних доказів, отриманих із соціальних мереж, у цивільному процесі. Право України. 2020. №9. С. 214-230.

33. Дроздов О., Григоренко Є., Передерій О., Стебелєв А. Експерт з питань права: теоретико-методологічні засади та вектори реалізації Право України. 2021. №6. С.221-263.
34. Курило М., Ясинок Д. Категорії “судова практика” та “судова правотворчість” у сучасній доктрині цивільного процесуального права України. Право України. 2020. №11. С. 142-157.
35. Ліщина І. Проблема невиконання судових рішень як порушення права власності у практиці Європейського суду з прав людини. Український аспект. Від Hornsby до Ivanov. Право України. 2020, №3. С. 233-255.
36. Овчаренко О. Принцип верховенства права у цивільному судочинстві: погляд адвоката. Право України. 2021. №11. С.209-233.
37. Смокович М. Дистанційна форма правосуддя як гарантія безпеки суддів під час воєнного стану. Право України. 2022 .№3. С. 26-38.
38. Тимошевська І. Участь у судовому процесі органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, у структурі доступності правосуддя. Право України. 2020, №8. С. 248-261.
39. Ткачук О. Принцип процесуальної економії: законність і суддівський розсуд (постановка проблеми. Право України. 2023. №3. С. 87-100.
40. Факас І.Б. Застосування процесуальних норм при розгляді та вирішенні трудових спорів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право» 2024. Випуск 84(2). С.158-163.
41. Факас І.Б. Участь представника у цивільному судочинстві з використанням підсистем (модулів) Єдиної інформаційно-телекомунікаційної системи. Право і суспільство. 2023. №6. С.122-128.
42. Факас І. Б. Особливості розгляду судам цивільних справ про визнання недійсними фраздаторних правочинів. Актуальні проблеми держави і права. 2022. №95. С.66-72.
43. Факас І. Б. Правовий статус медіатора та здійснення медіації в цивільному судочинстві. Право і суспільство. 2022. №4. С.107-111.
44. Ясинок М.М., Котвяковський Ю.О. Електронний суд у цивільному судочинстві України. Приватне та публічне право. № 1, 2023 р. с. 36-42.

Інтернет-ресурси

Електронний архів-репозитарій Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/>

Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>

Офіційний веб-портал Президента України. URL: <http://www.president.gov.ua>

Офіційний веб-портал Кабінету Міністрів України . URL: <http://www.kmu.gov.ua>

Офіційний веб-портал Конституційного Суду України . URL: <https://ccu.gov.ua/>

Офіційний веб-портал Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/>

Офіційний веб-портал Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/>

Офіційний веб-портал Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/>

Офіційний веб-портал Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/>

Офіційний веб-портал Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/perelik_sprav/

Офіційний веб-портал Державної служби зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/>

Офіційний веб-портал Державної служби України з питань праці. URL: <https://dsp.gov.ua>

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ І ВИЗНАЧЕННЯ

Апеляція (лат. appellatio – звернення) – оскарження ухвали, рішення нижчої інстанції (звичайно судової) перед вищою.

Безоплатна правнича допомога – правова допомога, яка гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету, місцевих бюджетів та інших джерел.

Вид провадження – це передбачений нормами цивільного процесуального права порядок розгляду окремої категорії справ, в основі якого лежать обумовлені предметом судової діяльності особлива мета і метод виконання завдань по захисту суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів, і який разом з тим підпорядкований загальним правилам цивільного судочинства.

Видалення із зали судового засідання – це примусовий захід, що застосовується судом до учасників цивільного процесу та інших осіб, які присутні у судовому засіданні, за **повторне** порушення порядку під час його проведення або невиконання розпоряджень головуєчого.

Виключна підсудність – це підсудність, що допускає розгляд певних категорій справ лише судами точно вказаними у законі.

Висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертові, складений у порядку, визначеному законодавством.

Висновок експерта у галузі права – це опис результатів дослідження, аналіз та наукова оцінка об'єкту експертизи, а саме нормативно-правового акту на предмет правозастосування щодо аналогії права (закону) або тлумачення змісту норм іноземного права.

Відвід судді (суду), а також секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача – усунення цих учасників судового процесу від участі у справі за заявою сторони, прокурора (або за власною ініціативою того, хто відводиться – самовідвід) за наявності передбачених процесуальним законом обставин, що викликають сумнів у їх неупередженості (безсторонності).

Відповідач – особа, що залучається судом до відповіді щодо вимоги, заявленої позивачем.

Джерела цивільного процесуального права – це форми встановлення і виразу загальнообов'язкових або специфічних правил поведінки, прийнятих або санкціонованих правотворчими органами держави, що регулюють суспільні відносини, які складають предмет цивільного процесуального права.

Договір про надання правничої допомоги – домовленість, за якою одна сторона (адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язується здійснити захист, представництво або надати інші види правової допомоги другій стороні (клієнту) на умовах і в порядку, що визначені договором, а

клієнт зобов'язується оплатити надання правової допомоги та фактичні витрати, необхідні для виконання договору.

Докази – це будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи.

Дублікат документа – це повторно виданий (складений) документ, що має з оригіналом однакову юридичну чинність.

Експерт – особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи.

Електронний кабінет - це персональний кабінет (веб-сервіс чи інший користувацький інтерфейс) у підсистемі (модулі) Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи, за допомогою якого особі, яка пройшла електронну ідентифікацію, надається доступ до інформації та сервісів Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи або її окремих підсистем (модулів), у тому числі можливість обміну (надсилання та отримання) документами (в тому числі процесуальними документами, письмовими та електронними доказами тощо) між судом та учасниками судового процесу, а також між учасниками судового процесу. Електронна ідентифікація особи здійснюється з використанням кваліфікованого електронного підпису чи інших засобів електронної ідентифікації, які дають змогу однозначно встановити особу.

Електронний цифровий підпис (ЕЦП) – це дані в електронній формі, отримані за результатами криптографічного перетворення, які додаються до інших даних або документів і забезпечують їх цілісність та ідентифікацію автора.

Електронний суд – це підсистема, що забезпечує обмін процесуальними документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, органами та установами системи правосуддя, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу.

Електронні докази – це інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет).

Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС) - сукупність інформаційних та телекомунікаційних підсистем (модулів), які забезпечують автоматизацію визначених законодавством та цим Положенням процесів діяльності судів, органів та установ в системі правосуддя, включаючи документообіг, автоматизований розподіл справ, обмін документами між судом та учасниками судового процесу, фіксування судового процесу та участь

учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції, складання оперативної та аналітичної звітності, надання інформаційної допомоги суддям, а також автоматизацію процесів, які забезпечують фінансові, майнові, організаційні, кадрові, інформаційно-телекомунікаційні та інші потреби користувачів ЄСІТС.

Забезпечення доказів – це оперативне закріплення у встановленому цивільним процесуальним законом порядку відомостей про факти, яке вчиняється суддею з метою використання їх в якості доказів при розгляді й вирішенні цивільних справ у суді.

Забезпечення позову – це сукупність процесуальних дій, які гарантують виконання рішення суду в разі задоволення позовних вимог.

Завдання цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Загальновідомі факти – це факти, відомі широкому невизначеному колу людей, у тому числі і складу суду, що розглядає справу.

Законне представництво фізичних осіб – це процесуальні дії батьків, усиновлювачів, опікунів або інших осіб, визначених законом, по захисту прав і охоронюваних законом інтересів недієздатних громадян і громадян, які не володіють повною дієздатністю.

Законні строки – це ті строки, вказівка на які міститься в нормах Цивільного процесуального кодексу України і які не можуть бути змінені з волі суб'єктів цивільного судочинства.

Заходи процесуального примусу – це процесуальні дії, що вчиняються судом у визначених ЦПК України випадках з метою спонукання відповідних осіб до виконання встановлених у суді правил, добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства.

Зловживання процесуальним правом – це реалізація процесуальних прав всупереч меті та завданням цивільного судочинства і меті наданих особі відповідних процесуальних прав, що тягне за собою фіктивність відповідних процесуальних дій, які завдають шкоди публічним інтересам в ефективному та справедливому здійсненні правосуддя у цивільних справах і приватним інтересам учасників справи.

Зміст доказів – це будь-які фактичні дані, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інші обставини, які мають значення для правильного вирішення справи.

Зміст цивільних процесуальних правовідносин - права та обов'язки суб'єктів процесуальних дій по реалізації цих прав і обов'язків.

Зустрічне забезпечення – це забезпечення судових витрат відповідача, сутність якого полягає в тому, що суд за клопотанням відповідача зобов'язує

позивача внести на депозитний рахунок суду грошову суму для забезпечення можливого відшкодування майбутніх витрат відповідача, пов'язаних з розглядом справи.

Імунітет свідка – це надане законом право свідка відмовитися від дачі показань в силу родинних відносин або службових обов'язків.

Касація (лат. cassatio «скасування») – перевірка судом третьої інстанції законності та обґрунтованості вироків і рішень суду, що набрали законної сили (тобто пройшли стадію апеляції).

Малозначні справи – справи, у яких ціна позову не перевищує тридцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб та деякі інші категорії справ.

Метод цивільного процесуального права – це способи і засоби, за допомогою яких галузь права впливає на предмет правового регулювання.

Наказне провадження – це самостійний і спрощений вид судового провадження у цивільному судочинстві при розгляді окремих категорій справ, у якому суддя в установлених законом випадках за заявою про видачу судового наказу особи, якій належить право вимоги, без судового засідання і виклику стягувача та боржника на основі доданих до заяви документів видає судовий наказ, який є особливою формою судового рішення.

Наука цивільного процесуального права – це система знань про норми, теорію і практику процесуального регулювання цивільного судочинства, про порядок, форми і способи застосування цивільного процесуального права при відправленні правосуддя по цивільних справах.

Неналежний відповідач – особа, відносно до якої за матеріалами справи виключається припущення про те, що вона є суб'єктом спірного правовідношення.

Норми цивільного процесуального права – це закріплені в законі загальнообов'язкові правила поведінки, які регулюють відносини, що складаються у зв'язку із судовою діяльністю з розгляду та вирішення цивільних справ.

Об'єкти доказування – це обставини, що підлягають встановленню для вирішення цивільної справи або здійснення окремої процесуальної дії.

Огляд – це процесуальна дія, спрямована на пошук фактичних даних, які стосуються справи, шляхом огляду стану і ознак різних об'єктів дійсності, у тому числі з використанням науково-технічних засобів (освітлювальних, оптичних, вимірювальних приладів).

Окреме провадження – провадження з розгляду справ про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов для здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

Ордер – письмовий документ, що у випадках, встановлених Законом України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» та іншими законами України, посвідчує повноваження адвоката на надання правової допомоги.

Оцінка судових доказів – це складна процесуальна і одночасно розумова діяльність суду, а також учасників справи, що має місце на всіх стадіях цивільного процесу.

Перекладач – особа, яка вільно володіє мовою, якою здійснюється цивільне судочинство, та іншою мовою, знання якої необхідне для усного чи письмового перекладу з однієї мови на іншу, а також особа, яка володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухоніми.

Письмові докази – це документи (крім електронних документів), які містять дані про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору.

Підсудність за ухвалою суду – це вид підсудності, за якою територіальна юрисдикція суду визначається на підставі ухвали суду.

Позивач – особа, для захисту суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів якої відкрито провадження по справі.

Позовне провадження – вид провадження у судовому процесі, у якому розглядається спір двох сторін (позивача та відповідача), який виникає з цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин.

Показання свідків – це повідомлення про відомі свідкові обставини, що мають значення для справи.

Попередження – це примусовий захід, що застосовується судом до учасників цивільного процесу та інших осіб, які присутні у судовому засіданні, за порушення порядку під час його проведення або невиконання розпоряджень головуєчого.

Правосуддя – одна з форм державного управління, засіб виконання державою внутрішньої функції охорони правопорядку, власності, прав і свобод громадян шляхом вирішення спеціальним органом державної влади – судом – цивільних справ і кримінальних проваджень.

Предмет доказування – це обставини, що підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення.

Предмет цивільного процесуального права – це суспільні відносини, що складаються між судом та іншими учасниками цивільного судочинства.

Преюдиціальні факти – це факти, встановлені або рішенням суду у цивільній, господарській або адміністративній справі, або вироком суду, що набрало законної сили.

Привід свідка – це примусове доставляння свідка до зали судового засідання для дачі ним показань.

Процесуальна співучасть – участь в одній справі декількох позивачів або декількох відповідачів, інтереси і вимоги яких не виключають один одного.

Процесуальне правонаступництво – це перехід процесуальних прав і обов’язків від однієї особи, яка була в процесі стороною або третьою особою, до іншої особи у зв’язку з переходом до неї суб’єктивних матеріальних прав.

Процесуальні строки – період часу, встановлений законом або судом, протягом якого повинна бути зроблена певна процесуальна дія судом, сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі.

Речові докази – це предмети матеріального світу, які своїм існуванням, своїми якостями, властивостями, місцезнаходженням, іншими ознаками дають змогу встановити обставини, що мають значення для справи.

Система цивільного процесуального права – це внутрішньо узгоджена сукупність процесуальних правил, що регулюють правосуддя по цивільних справах та забезпечують виконання завдань цивільного судочинства.

Спеціаліст – особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками, необхідними для застосування технічних засобів, і призначена судом для надання консультацій та технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій, пов’язаних із застосуванням таких технічних засобів (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо).

Спрощене позовне провадження – провадження з розгляду малозначних справ, справ, що виникають з трудових відносин, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи.

Стадія цивільного процесу – сукупність процесуальних дій суду і учасників процесу, направлених на здійснення однієї найближчої процесуальної мети.

Сторони в цивільному процесі – особи, спір яких є предметом судового розгляду.

Суд першої інстанції – суд, який розглядає справу з початку, безпосередньо досліджує докази і виносить рішення (судовий наказ) по суті.

Судова влада – це реалізовані судом владні повноваження, якими він наділений для вирішення справ, віднесених до його компетенції в строгій відповідності з встановленими процесуальними формами шляхом застосування як процесуального, так і матеріального закону.

Судове доручення щодо збирання доказів – це спосіб сприяння суду в збиранні доказів, які мають значення для вирішення справи.

Судовий збір – збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, за видачу судами документів, а також у разі ухвалення окремих судових рішень.

Судовий строк – строк, встановлений за розсудом суду.

Судові витрати – це витрати держави, що покладаються на державний бюджет України, а також на заінтересованих у справі осіб, з приводу та у зв'язку з розглядом і вирішенням цивільної справи у суді загальної юрисдикції.

Судові витрати, пов'язані із розглядом справи – це грошові суми, що стягуються з юридично заінтересованих у вирішенні справи осіб, з метою покриття витрат на розгляд і вирішення справи в суді.

Територіальна юрисдикція (підсудність) – це розмежування компетенції стосовно розгляду справ між окремими судами загальної юрисдикції.

Тимчасове вилучення доказів для дослідження судом – це примусовий захід, що застосовується судом у разі неподання письмових, речових чи електронних доказів, що витребувані судом, без поважних причин або без повідомлення причин їх неподання.

Треті особи – це особи, які беруть участь у справі, вступають або залучаються до розпочатого процесу, мають певну заінтересованість в результаті справи, оскільки рішення може вплинути на їх права і обов'язки.

Треті особи, які заявляють самостійні вимоги – це такі учасники процесу, які вступають в уже розпочатий процес шляхом пред'явлення позову для захисту самостійних прав на предмет спору, якщо рішення по справі може вплинути на їх права.

Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору – це особи, які вступають у вже розпочатий процес, якщо рішення по справі може вплинути на їх права або обов'язки по відношенню до однієї із сторін.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини – посадова особа, яка здійснює парламентський контроль за дотриманням конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні.

Цивільна процесуальна дієздатність – здатність особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді.

Цивільна процесуальна правоздатність – здатність мати цивільні процесуальні права та обов'язки.

Цивільна справа – правовий спір, що виник із цивільних або прирівняних до них житлових, земельних, сімейних, трудових відносин, і підлягає вирішенню в установленому порядку.

Цивільна судова юрисдикція – це повноваження органів судової влади по здійсненню правосуддя у передбаченому законом процесуальному порядку.

Цивільне процесуальне доказування – це розумова та процесуальна діяльність суду та інших учасників цивільного процесу, що спрямована на встановлення істини у конкретній справі і вирішення спору між сторонами.

Цивільне процесуальне право – це система цивільних процесуальних норм і правил поведінки, встановлених державою чи міжнародними договорами України, яка регулює суспільні відносини, що складаються між

судом та іншими учасниками цивільного судочинства, під час розгляду та вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод, інтересів фізичних та юридичних осіб, а також держави, і яка забезпечена засобами державного примусу.

Цивільне процесуальне представництво – це форма надання правової допомоги однією особою (представник) іншій особі (особа, яку представляють) у формі здійснення процесуальних дій представником від імені і в інтересах, особи, яку представляє, в межах отриманих повноважень у зв'язку з розглядом і вирішенням судом цивільної справи.

Цивільний процес – це врегульований нормами цивільного процесуального права порядок розгляду і вирішення юридичних справ судами загальної юрисдикції, що визначається системою взаємозв'язаних цивільних процесуальних прав і обов'язків, а також цивільних процесуальних дій, які реалізуються їх суб'єктами - судом і учасниками процесу.

Цивільні процесуальні правовідносини – це врегульовані цивільним процесуальним правом відносини, що складаються між судом і іншими суб'єктами із приводу розгляду і вирішення цивільної справи.

Ціна позову – це грошове вираження майнових вимог позивача. Її треба визначати тільки відносно майнових вимог.

Юрисдикційна форма – це обумовлена законом діяльність компетентних органів щодо захисту права, що полягає у встановленні фактичних обставин цивільної справи, застосуванні відповідних норм права, визначенні способів захисту права та прийнятті рішення.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА СИСТЕМА КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Контрольні заходи	
Методи діагностики знань (контролю)	Внутрішньо-семестрові атестації здобувачів вищої освіти, семестровий залік. Здобувачі вищої освіти вважають допущеним до заліку лише за умови виконання всіх видів робіт, передбачених планом навчальної дисципліни. Практичні заняття є одним із методів поточного контролю. На кожному занятті викладач оцінює ступінь підготовки здобувачів вищої освіти по темі. Підсумкові оцінки вносяться до журналу обліку успішності. Форми поточного контролю знань: усні опитування, есе та доповіді, виконання письмових завдань та тестів, вирішення ситуаційних задач. Методами контролю є залік та іспит.

Інші застереження щодо вивчення навчальної дисципліни	
Вимоги викладача:	Регулярне відвідування лекційних та практичних занять, попереднє ознайомлення з рекомендованою літературою, нормативно-правовими джерелами та судовою практикою, засобами масової інформації є необхідною умовою. Використання мультимедійних технологій для представлення результатів аналізу матеріалів практики та рекомендованої літератури.

Дотримання вимог академічної доброчесності	Відповідно до Закону України «Про освіту» академічна доброчесність - це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень. Дотримання академічної доброчесності передбачає: самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей); посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
--	---

	дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації. Основні засади дотримання академічної доброчесності в ЧННЮІ НУ «ОЮА» визначено у Положенні про дотримання академічної доброчесності.
--	---

Шкала оцінювання			
100 -бальною шкалою	Шк ала за ECTS	За національною шкалою	
		Іспит	Залік
90- 100	A	Відмін но	Зараховано
82- 89	B	Добре	
74- 81	C		
64- 73	D	Задовіл ьно	
60- 63	E		
35- 59	Fx	Незадо вільно	Не зараховано
1- 34	F		
Оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти щодо опанування навчальної дисципліни здійснюється відповідно до Положення про організацію освітнього процесу в Чернівецькому навчально-науковому юридичному інституті Національного університету «Одеська юридична академія».			

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	3
ТЕМАТИЧНИЙ ВИКЛАД ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	

ТЕМА 1. ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ. ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО В УМОВАХ ВІЙНИ	5
--	----------

ТЕМА 2. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЮРИСДИКЦІЇ ЗАГАЛЬНИХ СУДІВ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ПІДСУДНОСТІ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ. АЛЬТЕРНАТИВНІ СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ	11
---	-----------

ТЕМА 3. СУД ТА УЧАСНИКИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ (ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ).	14
--	-----------

ТЕМА 4. ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗІВ ТА ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	17
--	-----------

ТЕМА 5. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СУДАМИ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО СУДОВІ ВИТРАТИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ	23
---	-----------

ТЕМА 6. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ У ПОРЯДКУ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА	28
--	-----------

ТЕМА 7. ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ТА ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ У СУДІ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ	37
--	-----------

ТЕМА 8. ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ЗА ПРАВИЛАМИ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ	41
---	-----------

ТЕМА 9. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ У АПЕЛЯЦІЙНОМУ ТА КАСАЦІЙНОМУ ПОРЯДКУ, ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ТА ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ	45
---	-----------

ТЕМА 10. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ	51
---	-----------

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	60
ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ	65
ЛІТЕРАТУРА	69

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ВИЗНАЧЕННЯ	73
--------------------------------------	-----------

МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА СИСТЕМА КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ	81
--	-----------

